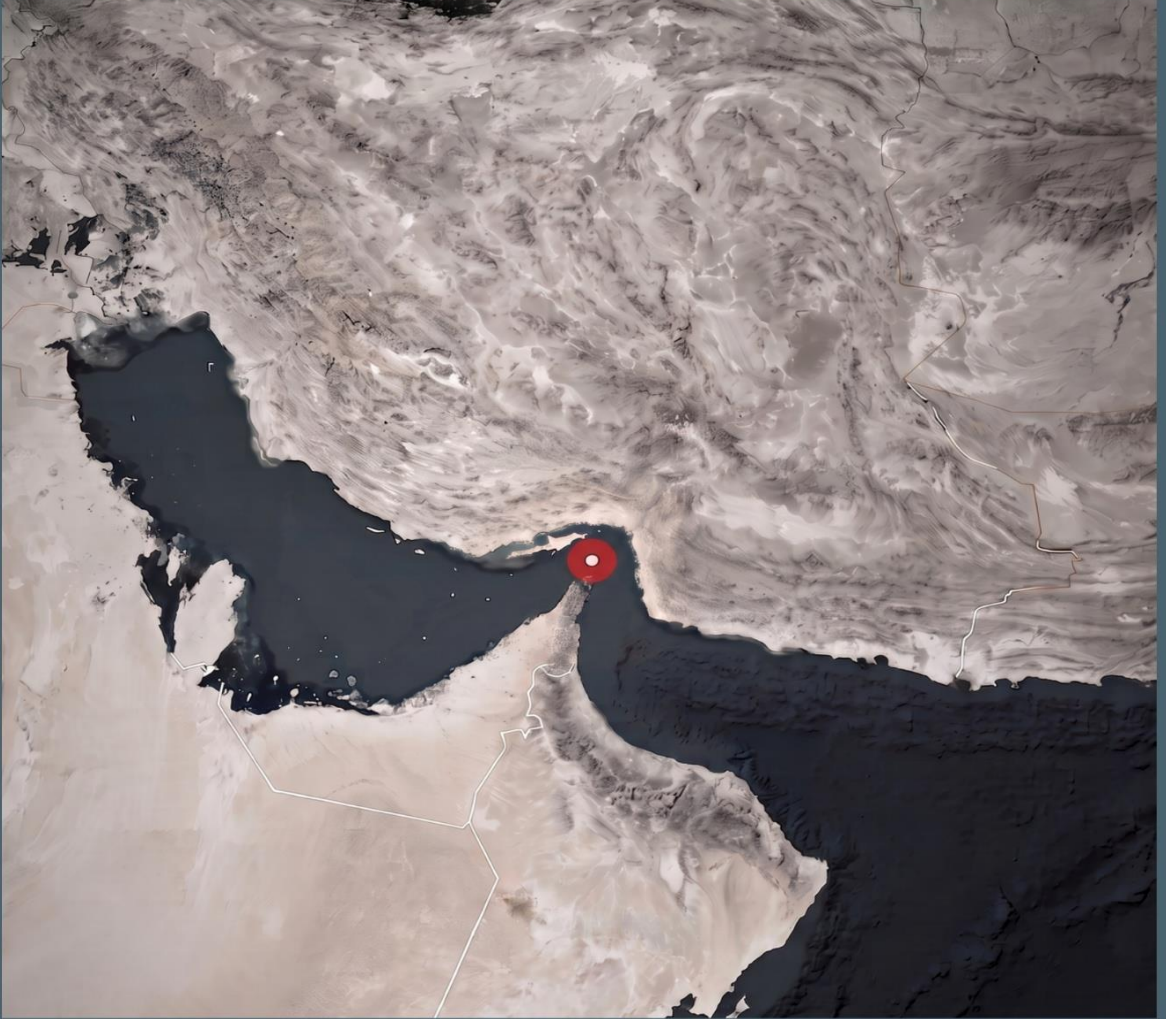

**ULUSLARARASI DENİZ HUKUKUNDA
BOĞAZLAR VE HÜRMÜZ BOĞAZI KRİZİ
KONFERANSI
-2026-
TEBLİĞ KİTABI**

**Editör
Dr. Öğr. Üyesi
SEVDA KESKİN**

PÎRÎ REİS ÜNİVERSİTESİ

**ULUSLARARASI DENİZ HUKUKUNDA BOĞAZLAR
VE HÜRMÜZ BOĞAZI KRİZİ
KONFERANSI**

-2026-

TEBLİĞ KİTABI

EDİTÖR

Dr. Öğr. Üyesi Sevda KESKİN

PÎRÎ REİS ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

**Uluslararası Deniz Hukukunda Boğazlar ve Hürmüz Boğazı
Krizi Konferansı - Tebliğ Kitabı**

Editör:

Dr. Öğr. Üyesi Sevda KESKİN

Editör Yardımcısı:

Ezgi Nisa KILIÇ

© Copyright 2024, Pîrî Reis Üniversitesi

Her hakkı saklıdır. Bu kitabın hiçbir bölümü, yayıncının izni olmadan hiçbir biçimde veya yöntemle çoğaltılamaz.

E-ISBN: 978-625-98546-7-0

Ağustos, 2026

SUNUŞ

Uluslararası deniz hukukunun en kritik meselelerinden biri olan uluslararası seyrüseferde kullanılan boğazlar; Hürmüz Boğazı'nda yaşanan krizle birlikte yeniden dünya gündemindedir. “*Uluslararası Deniz Hukukunda Boğazlar ve Hürmüz Boğazı Krizi*” başlıklı Konferans; etkinliğin temel amaçlarından biri olan geçmişten günümüze uluslararası boğazların uluslararası deniz hukuku bağlamındaki statüsü; transit geçiş, zararsız geçiş rejimleri gibi boğazlara dair genel düzenlemeler ve Türk Boğazları ve Hürmüz Boğazı özelinde güncel gelişmeler kapsamında organize edilmiştir. Bu amaçla alanında uzman akademisyenler ve araştırmacılar davet edilerek konu hakkında kapsamlı tartışmalara yer verilmiştir. Elinizdeki çalışma, konferansta yer alan açılış konuşmaları, sunulan tebliğler ile oturum başkanları ve konuşmacılardan bire bir teyit alınarak soru-cevap ve tartışma kısımlarının bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bu şekilde konferansa katılamayan ancak konuyla bağlantılı, hedef kitlede yer alan gruplara ve tartışmalara sonradan katkı sunmak isteyen herkese ulaşmak amacımız yerine getirilmiştir.

Konferans sürecinde ve etkinliğin tamamlanmasında emeği geçenlere edilen teşekkür aşağıdaki konuşma metinlerinde yer almaktadır. Ancak, iyi niyetli ve çalışkan yol arkadaşları ile kapsamlı bir etkinliğin tamamlanmasının hazzını yaşadığımızı ifade etmek gerekir. Bu süreçte konferansımıza önemli katkılar sunan oturum başkanımız Emekli Oramiral Metin Ataç'a, değerli konuşmacılarımız Prof. Dr. Sezer Ilgın, Prof. Dr. Samim Ünan ve Emekli Tümamiral Dr. Deniz Kutluk'a; ayrıca her etkinliğimizde bizlere destek olan Pîrî Reis Üniversitesi Rektörlüğü, Hukuk Fakültesi Dekanlığı ve fakültemiz öğrencilerine içtenlikle teşekkür ederim.

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Sevda Keskin

Ağustos 2026-İstanbul

**ULUSLARARASI DENİZ HUKUKUNDA BOĞAZLAR VE
HÜRMÜZ BOĞAZI KRİZİ**

PROGRAM

-16 Haziran 2026-

Piri Reis Üniversitesi Tuzla Deniz Kampüsü

14.00-16.00 Seminer II

Açılış Konuşmaları

Prof. Dr. Nafiz ARICA *Pîrî Reis Üniversitesi Rektörü*

Prof. Dr. Ceyda Süral EFEÇİNAR *Pîrî Reis Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Dekanı*

Oturum Başkanı

(E) Oramiral Metin ATAÇ

Pîrî Reis Üniversitesi Mütevelli Heyeti Üyesi

Konuşmacılar

Prof. Dr. Sezer ILGIN

PRU Deniz Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

**Deniz Hukuku Konferansları ile Uluslararası Seyrüsefere Açık Boğazlara
Getirilen Düzenlemeler**

(E) Tümamiral Dr. Deniz KUTLUK

Dış ve Güvenlik Politikaları Uzmanı

Deniz Hukukunun Geçiş Hakları ve Hürmüz Boğazı Krizi

Prof. Dr. Samim ÜNAN

Pîrî Reis Üniversitesi Hukuk Fakültesi Deniz Hukuku ABD Başkanı

Hürmüz Boğazı ve Sigorta Sektörüne Etkileşimleri

Soru Cevap ve Kapanış

İÇİNDEKİLER TABLOSU

SUNUŞ	4
<i>Dr. Öğretim Üyesi Sevda KESKİN (Editör)</i>	
KONFERANS PROGRAMI VE AKIŞI	5
AÇILIŞ KONUŞMALARI	7-10
<i>Prof. Dr. Mehmet Ziya SÖĞÜT (Pîrî Reis Üniversitesi Rektör Yardımcısı) ..7</i>	
<i>Prof. Dr. Ceyda SÜRAL EFEÇİNAR (Pîrî Reis Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı)</i>	
	8-10
OTURUM KONUŞMALARI	10-37
<i>Oturum Başkanı Açılış Konuşması.....</i>	
	10-11
<i>(E) Oramiral Metin ATAÇ (Pîrî Reis Üniversitesi Mütevelli Heyeti Üyesi)</i>	
<i>Deniz Hukuku Konferansları ile Uluslararası Seyrüsefere Açık Boğazlara</i>	
<i>Getirilen Düzenlemeler</i>	
	11-17
<i>Prof. Dr. Sezer ILGIN (Pîrî Reis Üniversitesi Deniz Hukuku Uygulama ve</i>	
<i>Araştırma Merkezi Müdürü)</i>	
<i>Deniz Hukukunun Geçiş Hakları ve Hürmüz Boğazı Krizi.....</i>	
	18-28
<i>(E) Tümamiral Dr. Deniz KUTLUK (Dış Güvenlik Politikaları Uzmanı)</i>	
<i>Hürmüz Boğazı ve Sigorta Sektörüne Etkileşimleri.....</i>	
	29-45
<i>Prof. Dr. Samim ÜNAN (Pîrî Reis Üniversitesi Hukuk Fakültesi Deniz</i>	
<i>Hukuku ABD Başkanı)</i>	
SORU – CEVAP VE DEĞERLENDİRMELER	45-60

ULUSLARARASI DENİZ HUKUKUNDA BOĞAZLAR VE HÜRMÜZ

BOĞAZI KRİZİ

16 Haziran 2026

Pîrî Reis Üniversitesi

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Sunucu:

Sayın dinleyiciler, “Uluslararası Deniz Hukukunda Boğazlar ve Hürmüz Boğazı Krizi” konulu sempozyuma hepiniz hoş geldiniz. İlk olarak açılış konuşmalarını yapmak üzere Pîrî Reis Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet Ziya Söğüt’ü kürsüye davet ediyorum.

Pîrî Reis Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet Ziya SÖĞÜT:

Değerli katılımcılar, değerli hocalarımız, sevgili öğrenciler bugün aslında final haftasının da olduğu yoğun bir haftanın içerisindeyiz. Çok etkili ve bugün küresel ölçekte önem arz eden çok önemli bir konuyu, çok değerli konuşmacılarla birlikte dinlemiş olacağız.

Bugün karşı karşıya kaldığımız küresel sorunların temelinde var olan pratik gelişmeler hepimizin sosyal, ekonomik ve sürdürülebilirlik yönünden çok yönlü etkilemektedir. Bu koşulların yarattığı küresel etkileri tartışmak ve bugün karşı karşıya kaldığımız koşulların yarın etkilerini görebilmek hepimiz açısından önemli öngörülerin burada tartışılması çok değerli. Pîrî Reis Üniversitesi olarak özellikle Araştırma ve Uygulama Merkezlerimizin vizyoner bir değişimini başlattık. 2026-2027 eğitim öğretim yılından itibaren var olan Araştırma ve Uygulama Merkezlerimizin vizyoner değişimini destekleyeceğimizi ve bu kapsamda özellikle bu merkezlerin araştırma, uygulama ve çok yönden değişimini destekleyeceğimizi Rektörlük olarak duyurmuştuk. Burada var olan araştırmacılara şunu söylemek istiyorum; Pîrî Reis Üniversitesi mevzuatı kapsamında tüm araştırmacılara açık bir üniversitedir. Pîrî Reis Üniversitesi’nin özellikle araştırma ve uygulama

altyapısındaki mevzuat çerçevesi bizim geçen sene 2025 YÖK izleme raporunda özellikle bilimsel araştırma projelerindeki bütçe çerçevesiyle birlikte Türkiye’deki tüm üniversiteler arasında birincilik konumuna gelmiştir. WoS indeksinde Türkiye’deki tüm üniversitelerde ikinci seviyeye çıkmıştır üniversitemiz. O nedenle bu yetkili vizyoner değişimimizde önümüzdeki yıllar itibaren özellikle Araştırma ve Uygulama Merkezlerimizin bütün araştırma yapmak isteyen hem iç hem dış paydaşları desteklediğimizi söylemek isteriz. Bu konuda hem Rektörlük olarak hem de Üniversite’deki Dekanlıklarımız olarak daha geniş bir vizyoner çerçeveyi sizinle paylaşmaktan mutluluk duyuyorum. Bugün konuşacağımız özellikle Hürmüz Boğazı kapsamında bir süreç, bu çerçevede aslında yeni bir bakış açısının tartışılabilceği, dünya barışı için çok pratik bir nokta olan sürdürülebilirliği doğrudan etkileyen politik gelişmelerle küresel etkileri çok yönlü ele alınabilecek önemli bir çerçevedir.

Bu konuda dinlemekten büyük onur duyacağımız misafirlerimiz, sevgili hocalarımız ve konuşmacılarımıza şimdiden teşekkürlerimizi arz ederim. Bu etkinliğin hepimiz açısından başarılı geçmesini diliyorum. Katılımınız için tekrar teşekkür ediyorum.

Sunucu:

Değerli konuşmaları için Sayın Rektör Yardımcımıza teşekkürlerimizi sunarız. Şimdi ise açılış konuşmalarını yapmak üzere Pîrî Reis Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ceyda Süral Efeçinar’ı kürsüye davet ediyoruz.

Pîrî Reis Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ceyda SÜRAL EFEÇINAR:

Değerli Konuklar, Hanımefendiler, Beyefendiler,

Pîrî Reis Üniversitesi Hukuk Fakültesi adına sizleri saygı ve sevgiyle selamlıyor; “Uluslararası Deniz Hukukunda Boğazlar ve Hürmüz Boğazı Krizi” başlıklı etkinliğimize hoş geldiniz diyorum.

Denizler, tarih boyunca yalnızca ticaret yolları değil; aynı zamanda devletlerin ekonomik güvenliği, enerji arzı, uluslararası ilişkileri ve küresel barış açısından stratejik öneme sahip alanlar olmuştur. Bugün Hürmüz Boğazı’nda yaşanan gelişmeler de bir kez daha göstermektedir ki, dünyanın en önemli deniz geçiş noktalarından birinde ortaya çıkan bir kriz, yalnızca ilgili bölgeyi değil, uluslararası ticaretten enerji piyasalarına, deniz güvenliğinden sigorta sektörüne kadar çok geniş bir alanı etkileyebilmektedir.

Pîrî Reis Üniversitesi, adını sadece büyük bir denizciden ve haritacıdan değil, aynı zamanda denizi bilgiyle, keşifle ve bilimle buluşturan bir medeniyet anlayışından almaktadır. Bu nedenle, üniversitemizin denizcilik mirasının en önemli unsurlarından biri, denizlere ilişkin güncel meseleleri farklı disiplinlerin katkısıyla bilimsel zeminde tartışmak ve gelecek nesillere denizci bir bakış açısı kazandırmaktır. Bugünkü toplantımız da bu anlayışın güzel bir yansımasıdır.

Bu vesileyle, oturum başkanlığını üstlenen, Türk Deniz Kuvvetleri’nin 22. Deniz Kuvvetleri Komutanı Sayın Oramiral Metin Ataç’a özellikle teşekkür etmek isterim. Kendisi sadece engin denizcilik tecrübesi ve birikimiyle bugün bizlerle bulunmakla kalmamış, aynı zamanda bu toplantının gerçekleştirilmesi fikrini ortaya koyarak ve bizi bu konuda teşvik ederek bu değerli etkinliğin hayata geçmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Deniz Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürümüz Sayın Prof. Dr. Sezer Ilgın’a, uluslararası deniz hukukunun temel meselelerinden biri olan boğazlar rejimine ilişkin değerli değerlendirmeleri için teşekkür ediyorum. Ankara’dan teşrif ederek bizleri onurlandıran Sayın (E) Tümamiral Dr. Deniz

Kutluk’a, deniz güvenliği ve dış politika alanındaki tecrübelerini Hürmüz Boğazı krizi çerçevesinde bizlerle paylaşacağı için özellikle şükranlarımı sunuyorum. Sayın Prof. Dr. Samim Ünan’a deniz hukuku ile sigorta sektörünün kesiştiği bu önemli alandaki katkıları için teşekkür ediyorum.

Ayrıca bu etkinliğin hazırlık sürecinde büyük emek veren Dekan Yardımcımız Dr. Öğr. Üyesi Sevda Keskin’e ve bugün organizasyonun sağlıklı bir şekilde yürütölmesi için görev alan sevgili öğrencilerimize içtenlikle teşekkür ediyorum.

Bu duygu ve düşüncelerle, etkinliğimizin verimli tartışmalara vesile olmasını diliyor, katılımlarınız için hepinize teşekkür ediyorum.

Sunucu:

Değerli konuşmaları için Sayın Dekanımıza teşekkürlerimizi sunarız.

Değerli katılımcılar, “Deniz Hukuku Konferansları ile Uluslararası Seyrüsefere Açık Boğazlara Getirilen Düzenlemeler” konulu oturumumuz başlamış olup oturum başkanı 22. Deniz Kuvvetleri Komutanı Sayın Oramiral Metin Ataç’ı ve oturum konuşmacıları Sayın Prof. Dr. Sezer Ilgın, Sayın Tümamiral Dr. Deniz Kutluk ve Sayın Prof. Dr. Samim Ünan’ı kürsüye davet ediyorum.

KONUŐMALAR

Oturum Başkanı Pîrî Reis Üniversitesi Mütevelli Heyeti Üyesi Emekli Oramiral Metin ATAÇ:

Bugün son derece önemli bir konuyla ilgili olarak huzurunuzdayız. Salona baktığımda katılımcı sayısı tahminimden iyi.

Sezer Hoca ve Samim Hocayı tanıyorsunuz Üniversitemizin çok değerli Profesörleri. Dışarıdan Deniz Kutluk amiralimizi davet ettik. Deniz Kutluk amirali çok eskiden beri tanıyorum. Özellikleriyle, çalışmalarıyla Deniz Kuvvetlerinde çok dikkat çekmiş, dört dörtlük bir amiraldir. Daha önce kendisiyle çalışma fırsatını da elde ettim, onun değerini çok iyi bilenlerdenim. Daha o zaman değerini takdir etmiş bir insanım. Bugün bizi kırmadı ve teşrif etti. Kendisine çok teşekkür ediyorum.

Zaman konusunda Hukuk Fakültemiz cömert davranmış. Sevda Hocamız yarım saate kadar uzatalım dedi çünkü konu önemli. Dinleyiciler lütfen sorularınızı not edin en son bir soru-cevap şansı vereceğim. Fazla lafı uzatmak istemiyorum. Toplantımız basına kapalıdır yani rahat rahat tartışabilirsiniz bir çekinceniz olmasın. Tabii toplantımızın konusu olan Hürmüz'ün tarihi yönü de var onun için İdris Hocamız da bizi kırmadı geldi. Hürmüz tarihiyle de bizim için son derece önem arz eden bir yerdir.

İlk konuşmacımız Sezer Hoca. Anladığım kadarıyla Sezer Hoca Boğazların Statüsü belirleyen Deniz Hukuku Konferansları ile Uluslararası Seyrüsefere Açık Boğazlara Getirilen Düzenlemeleri anlatacak. Ondan sonra Deniz Kutluk amirale söz vereceğiz. Evet Sezer Hocam, süreniz yarım saat.

**Pîrî Reis Üniversitesi Deniz Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi
Müdürü Prof. Dr. Sezer ILGIN:**

Değerli Komutanlar, değerli Rektör Yardımcımız, değerli konuklarımız, değerli meslektaşlarımız; sizleri saygıyla, sevgiyle selamlıyorum.

Bu etkinliğin konusu, esas itibarıyla “Hürmüz Boğazı”, ancak o konudan önce, “Dünyada Uluslararası Seyrüsefere Açık Boğazların Hukuki Statüleri” ile ilgili çok özet bir bilgi vermek istiyorum. Hepimizin bildiği konular belki, ama onların kısaca hatırlatılmasında yarar olduğunu düşünüyorum. Bu arada,

boğazların hukuki statüsü içerisinde, Türk Boğazlarının statüsüne de değineceğim.

Bu konuşmamı programda verilen süre içerisinde, belki de daha kısa bir sürede bitirmeyi planlıyorum.

Değerli konuklar, bilindiği üzere;

Birleşmiş Milletlerin Deniz Hukukuna ilişkin Konvansiyonlarından önceki dönemde; harp gemilerinin zararsız geçiş hakkı için önceden kıyı devletinden izin alınıp alınmamasının gerekip gerekmeyeceği konusu çok tartışılmıştır. Deniz güçleri büyük olan ülkeler, bir başka devletin karasularından ve karasuları içerisindeki boğazlardan ticaret gemileri gibi harp gemilerinin de zararsız geçebileceği konusunda ısrarcı olmuşlardır. O tarihlerde Sovyet Birliği buna karşı çıkmıştır. “Bir yabancı harp gemisinin karasularından müsaade almadan geçmesini bizatihi tehdit olarak algılamıştır. Ancak daha sonra, deniz güçlerini arttırınca ve özellikle nükleer denizaltılara da sahip olunca bu görüşünden vazgeçmiştir.

Bu arada, İngiltere ve Arnavutluk arasında, Korfu Boğazı ile ilgili olarak 1947-1949 yılları arasında “Uluslararası Adalet Divanı”nda (UHD) görülen davada, Uluslararası Mahkemece 1949 yılında verilen kararda ise, barış zamanında, harp gemilerinin iki açık deniz arası geçişlerinde uluslararası ulaştırmada kullanılan boğazlardan kıyı devletinin önceden iznini almaksızın geçme hakkına sahip olacakları açıklanmış bulunmaktadır.

1958 Hukuk Konvansiyonlarında boğazlarla ilgili açık bir düzenleme yok sadece uluslararası seyrüsefere açık boğazlarla ilgili zararsız geçiş rejiminin kabul edildiğini görüyoruz. Bir de bu sözleşmenin 16. maddesinin 4. bendinde bu boğazlarda yabancı gemilerin zararsız geçişinin ertelenemeyeceği söylenmektedir. Bu konuda 14. maddenin 6. bendinde

denizaltılar su üstünde seyretmeye, bayraklarını göstermeye mecburdur diye bir düzenleme yer almaktadır. Su üstünden geçecek ve bayrak göstereceklerdir.

Birleşmiş Milletlerin Deniz Hukukuna ilişkin 1958 tarihli Konvansiyonlarında; boğazlarla ilgili açık ve detaylı bir düzenleme yer almamaktadır. Sadece, bu düzenlemelerden; Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi'nin 16. maddesinin 4. bendinde, bu boğazlarda yabancı gemilerin zararsız geçişinin ertelenemeyeceği söylenmektedir. Bu konuda 14. maddenin 6. bendinde de, denizaltılar su üstünde seyretmeye, bayraklarını göstermeye mecburdur diye bir düzenleme yer almaktadır. Yani, gemiler, bu boğazlardan su üstünden geçecek ve bayrak göstereceklerdir.

Ancak bu tarihten sonra, nükleer denizaltılara sahip devletler, uzun süre su altında kalarak görev yapabilecek olan denizaltı gemilerinin hangi denizde ve hangi bölgelerde bulunduklarının anlaşılamaması için, denizaltılarını, boğazlardan dalmış vaziyette, su altı seyri yaparak ve bayrak göstermeden geçirmeyi planlamışlar ve bu konuda ısrarcı olmuşlardır.

1982 düzenlemeleri hazırlanırken de bu devletler bu konudaki ısrarlarını sürdürmüşler ve 1982 düzenlemesinde “Transit Geçiş Rejimi” başlığı altında yeni bir düzenleme yapılmasını ve boğazlar ile ilgili ayrı bir geçiş rejim getirilmesini sağlamışlardır. Getirilen bu düzenlemeye göre “Transit Geçiş”, “Açık denizin veya bir münhasır ekonomik bölgenin bir kısmı ile açık denizin veya bir münhasır ekonomik bölgenin diğer bir kısmı arasında boğazdan sürekli ve çabuk geçmek münhasır amacıyla ulaştırma ve uçuş serbestilerinin tanınmasıdır.”

Yani bu serbesti uçaklara da tanınmıştır. Bu gemilerin milliyeti, sahibi, sivil veya devlet gemisi olması, ticaret gemisi ya da savaş gemisi ya da uçağı olması arasında hiçbir fark gözetilmemiştir. Transit geçiş kavramı hem

denizden hem de bu tür coğrafi konumdaki boğazlar üzerindeki hava sahasından geçiş hakkını kapsamına almıştır. Böylece, kıyı devletinin egemenliği bu konuda önemli ölçüde sınırlandırılmıştır.

Ancak bu düzenlemenin 35. maddesinin c bendinde çok önemli bir hüküm de vardır. Bu düzenlemeye göre; “Uzun süreli, kendine özgü, uluslararası anlaşmalarla geçiş rejimi düzenlenen boğazlar bu kapsamın dışındadır.” Bu boğazlar hangileridir? Bizim boğazlarımız, Danimarka Boğazları, Aland Boğazı gibi boğazlardır.

Ayrıca, 1982 sözleşmesinin 45. maddesinde zararsız geçişe tabi boğazlar düzenlenmiştir. Bunların hangi boğazların olduğu da yansıda görülmektedir.

Özetleyecek olursak, “Uluslararası Seyrüsefere Açık Boğazları”n hukuki statüsünü;

“Zararsız Geçiş Rejimine Tabi Boğazlar”,

“Transit Geçiş Rejimine Tabi Boğazlar” ve

“Geçiş Rejimi Kendine Özgü Ayrı Uluslararası Sözleşmelerle Düzenlenen Boğazlar” olarak üç bölüme ayırabiliriz.

Türk Boğazlarına gelince, Türk Boğazlarının transit geçiş kapsamında mütalaa edilemeyeceği son derece açıktır. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin (BMDHS) (UNCLOS) 35. maddesinin c bendinde “Geçiş Rejimi Kendine Özgü Ayrı Uluslararası Sözleşmelerle” Düzenlenen Boğazlar, transit geçiş rejimi kapsamında değildir ve Türk Boğazlarının geçiş rejimi de asırlardır özel anlaşmalarla düzenlendiği gibi, halen yürürlükte olan 1936 Montrö Türk Boğazları Sözleşmesi ile detaylı olarak düzenlenmiştir. Diğer taraftan Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir. Hem sözleşmenin müzakereleri sırasında tutanaklara bu konudaki ihtirazi kaydını 6 sayfalık bir metin halinde geçirtmiştir. Bu görüşmelerde Türk Delegasyonunda görev

alanları şükranla anıyorum. Büyükelçi Coşkun Kırca ve hukukçu üyelerden Dr Özhan Gürkan’a da rahmet diliyorum. Heyetteki hukukçu üyelerden yine çok değerli hocamız Prof. Dr. Sevin Toluner’e de Allah uzun ömür versin diyorum. Çok büyük çaba sarf etmişler ama özellikle diğer konularda deniz yetki alanları konusunda verdiğimiz 5 öneri ve katıldığımız 2 ortak değişiklik önerisi de kabul edilmeyince Türkiye bu sözleşmeye katılmayacağını beyan ve ifade etmiş, bu beyanları da tutanaklara derç ettirmiştir. Sebebi de persistent objector statüsünü kullanabilmek, yani ileride bu düzenlemeyle getirilen aleyhteki hükümlerinin örf ve adet kuralı olarak dahi Türkiye aleyhine kullanılmasını önlemek içindir.

Kısaca, Türkiye bu Sözleşmeye taraf değildir. Taraf olmuş olsaydı dahi, Türk Boğazlarına transit geçiş rejiminin uygulanması, bu Sözleşmenin 35. maddesinin c bendi gereği yine mümkün olamazdı.

Bilindiği gibi, Türk Boğazlarından geçiş rejimini ilgili 1936 Montrö Sözleşmesi; kıyı devletine, yani Türkiye’ye “Transit Geçiş Rejimi”nden ve hatta, “Zararsız Geçiş Rejiminden” de fazla, yetki veren düzenlemelere sahiptir. Örneğin, yabancı bayraklı savaş gemileri için önceden bildirim yapılması zorunluluğu ve ayrıca önemli tonaj ve zaman sınırlamaları vardır.

Hal böyle iken ve konu hukuken bu kadar açık iken, Türk Boğazlarıyla ilgili olarak Uluslararası Denizcilik Örgütünde (IMO) 1993- 2004 yılları arasında 10 seneden fazla bir zaman süren tartışmalarda; bazı devletler, Türk Boğazlarının “Transit Geçiş Rejimine Tabi bir Boğaz” olduğunu ileri sürmüşler ve Türkiye’nin bu boğazlarda iç hukuk düzenlemesi yapamayacağını iddia etmişlerdir. Ayrıca, (MSC) 67. dönem toplantısında da Türk boğazlarıyla ilgili bölgeye IMO yetkililerinin koordinatörlüğünde Karadeniz, Akdeniz ülkeleriyle boğazları kullanan diğer ülkelerin temsilcilerinden oluşacak bir komisyonun gönderilmesi talep edilmiş ve bu konuda yoğun çaba sarfedilmiştir. Türkiye bunu önlemek için toplantıları terk etmek zorunda kalmıştır. Bu arada, söz konusu ülkeler, bizim mevzuatımızı

ve sözlü ve yazılı basında çıkan beyanatları “Transit Geçişle” ilgili olarak taratmışlar, İngilizceye tercüme ettirmişler ve bir dosya halinde, görüşmeler öncesinde sunmuşlar ve “Transit” sözcüğünün buralarda da kullanıldığını ileri sürerek iddialarını bu şekilde desteklemek istemişlerdir.

Türkiye, Türk Boğazlarında “Transit Rejim” veya “Transit Geçişi” tartışmamak için uygulamada ve yeni düzenlemelerde “Uğraksız Geçiş”, “Non stopover passage, Pass through şeklinde tabirleri kullanmaya karar vermiştir. Yargıtay Genel Kurulunun 21 Kasım 2001 tarih ve E.2001 4-955 K.2001/1073 sayılı çok önemli bir kararında da bu konuya değinilmiştir.

Bu konuda IMO’nun Genel Kurulunda, Konsey’inde ve Maritime Safety Committee (MSC), Legal Committee (LEG) Navigation Sub Committee (NAV) gibi komitelerinde yıllarca süren ve zaman zaman son derece sert geçen tartışmalar devam ederken, Türkiye Türk Boğazlarında “Gemi Trafik Hizmetler”ini (GTH) “Vessel Traffic System” (VTS) kurmuş, IMO’da on seneden fazla bir süre devam eden bu tartışmalar Türkiye Dışişleri Bakanlığı ve diğer görevlilerin çok büyük çabalarıyla sona erdirilmiştir. Bu sonucun alınmasında, VTS’in kurulması ve kazaların büyük ölçüde azaltılması da etkili olmuştur. Aynı konu bu kez denizde terör olaylarının önlenmesi ile ilgili Security Conference’da da tekrar dile getirildi ise de, Türkiye’nin o tarihteki başarılı çabalarıyla bu da gündeme alınmadan reddedilmiştir. Son olarak, bir iki ülke Türk Boğazlarındaki VTS personelinin mesleki eğitimlerinin kendileri tarafından yapılması konusunda MSC ye öneri sunmuşlar ancak Türkiye bunu kabul etmemiştir. VTS personelinin eğitimleri Türkiye’de İTÜ Denizcilik Fakültesindeki Simülatörlerde yapılmıştır. Birkaç yıl içerisinde de, bu öneriyi yapan ülkeler dahil, diğer bazı ülkelerin VTS personelinin mesleki eğitimleri de bu kurumda yapılmaya başlanmıştır.

Değerli katılımcılar, konuda yaşananları, yapılan tartışmaları özetlemeye çalıştım. Sonuç olarak, Türk Boğazları ile ilgili konularda her zaman dikkatli

ve hassas olmamız, inceleme ve çalışmalarımızı sürdürmemiz gerektiğini belirterek sözlerime son veriyorum.

Hepinize saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı Pîrî Reis Üniversitesi Mütevelli Heyeti Üyesi Emekli Oramiral Metin ATAÇ:

Sezer Hocaya çok teşekkür ediyoruz. Çok güzel anlattı. Şimdi şunu söylemek istiyorum. Biz DEHUKAM’la konuştuk anlaştık, eğer hocam bahsetmek istediğiniz bir şey varsa özellikle not alın ve bize söyleyin. DEHUKAM vasıtasıyla denizcilikle alakalı en güçlü düzeye ulaştıracağız. Tabii Sezer Hocam zararsız geçiş, serbest geçiş bunlar son derece önemli. Boğazlarla ilgili Montrö’yü hukuk fakültesinde öğrencilerin beynine kazımak gerekmektedir. Biz Deniz Harp Akademisinde en ince teferruatına kadar ezberletirdik. Zannediyorum sizde aynı hassasiyettesiniz. Montrö’nün kılına halel gelmesini istemeyen bir politika yürütüyoruz.

Hürmüz çok tarihi bir yer. Rahmetli Pîrî Reis Hürmüz’e 2 defa sefere çıktı. Bunlardan bir tanesi Bâbülmendep seferiydi, ikincisi Hürmüz seferiydi. Pîrî Reis yolda giderken niye döndü? Pîrî Reis’e verilen komut belliydi; “Git ve Hürmüz’ü kuşat. Ondan sonra Basra’yı geç. En sonunda da Süveyş’e dön.” Basra’dan geçip daha sonra Hürmüz’e devam etti ama yolda cephan gemisini kaybetti Pîrî Reis. Yani söylemek istediğim şu, biz akademide ders verirken üst makamların verdiği görevin esas olduğunu söyleriz. Devlet sana ne görev vermiş? Kuşat, ama asıl hedefinde de gidebilirsin. Ama bu savaşın asli görevine asla halel getirmemesi gerekir Pîrî Reis gidiyor Hürmüz’ü kuşatıyor. Hürmüz komutanı Alvaro de Noronha’nın, III. John’a yazdığı mektup var elimizde. Diyor ki; Türkler çok başarılı ama cephan gemilerini kaybetmiş. Kuşatmayı fazla uzun sürdüremeyecekler. Hani o rüşvet iddiaları var ya, adamlar Pîrî Reis’e rüşvet vermiş olsa kralına rapor ederdi. Para verdim kuşatmayı kaldırttım derdi.

Deniz Paşa bugünkü Hürmüz Boğazı Krizi'ni anlatacak. Son derece önemli bir konu. Sözü ona bırakıyorum. Buyurun Paşam.

Dış Güvenlik Politikaları Uzmanı Emekli Tümamiral Dr. Deniz KUTLUK:

Çok teşekkürler. Davetinizden dolayı şükranlarımı sunuyorum. Umarım beraber Hürmüz Boğazı, Orta Doğu nereye gidiyor gibi genel merak uyandırıcı konulara değineceğiz.

Sayın Dekanımız deniz ulaştırmasının ne kadar önemli olduğundan bahsetti. Gerçekten bugün yediğimiz, içtiğimiz, kullandığımız, araç olarak gördüğümüz her tüketim malzemesi aslında deniz yoluyla naklediliyor. Dolayısıyla deniz ticareti dünyayı birleştiriyor ve bunun için onun üzerindeki aksamalar çok büyük sancılar yaratıyor. Bu bakımdan hepimiz deniz ulaştırmasına bağımlıyız. İsrail ve Amerika'nın İran'a saldırısı sonucunda deniz ulaşım aksayınca Avrupa'sından Asya'sına Pasifik'inden Orta doğusuna kadar birçok devlet çok büyük sancılar çektiler. Malumunuz bu alan hem kamu hukuku hem de deniz ticaret hukuku bakımından birlikte ele alınması gereken öğretim disiplinleri içerisinde öngörülen birçok kavramdan oluşuyor. Ama şöyle bir hayal etmek açısından, sadece denizcilikle ilgili bir üniversiteye gelme fırsatı bulmuşken kısaca bahsetmek gerekirse, biz burada bunu konuşurken 150 ülkeye kayıtlı 100.000 ticaret gemisi denizlerde hareket halinde bulunuyorlar. Bunların 7000-8000'i Akdeniz'deler. Bu ulaşım da mesela 2017 itibarıyla ticaret hacmi 11.3 milyar tonu bulan kargo taşıyorlar. Limanlar bakımından 20.000 civarında uğraklı bir ulaşım hareketi sirkülasyonu taşıyorlar. Boğazlardan değerli hocamız bahsettiler benden önce değerli konuşmacı olarak. Sezer Hocama teşekkür ediyorum. Benim de 1986 ve 1987 yılları arasında İngiltere'de geliştirme şansı bulunduğum Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'nde siyaset bilimiyle beraber çalıştığım bir deniz hukuku programım oldu yüksek lisans kapsamında. O zaman tezimi denizlerdeki geçiş hakları üzerine yazmıştım. Ve İngiltere'de araştırmamı yapmıştım. Zararsız ve transit geçiş konularında 3-4 baskı

yapmış bir yayının bulunuyor. İşte bu kargolar hocamızın da bahsettiği gibi dünya üzerinde taşınırken değişik kritik su yollarından, değişik boğazlardan, statüleri farklı yerlerden geçiyorlar. Geçişler dar boğazlardan kolayca değil de biraz sancılı oluyor. İsrail ile Amerika 28 Şubat'ta bu sene ve geçen sene de Haziran'da toplamda iki defa nükleer müzakereler sürerken İran'a saldırdılar. Bugün bu saldırının 108. günü. Müzakerelerde iki akşam evvel bir ateşkes dönemi içindeyken İran'a Hürmüz'ün kontrolünün devredileceğine dair bir ön mutabakat sağlandı gibi görünüyor. Fakat İran savaş boyunca el üstünlüğünü muhafaza etti: Körfez tamamen kontrolündeydi. Kendi hava sahasına hemen hiçbir uçak giremedi, sınırları dışından füzeler ve akıllı bombalar atıldı ama hava sahasına girenler düşürüldü. Silah stokları yerinde, Hürmüz'e tam bir egemenlik kurdu. Bu bir siyasi durum, hukuki durumu tarif edeceğiz. İşte bu genel durumu imzalanmak üzere olan mutabakat muhtırasında ve kamuoyuna bunu benimsetmek adına yapılan açıklamalarla konu ilerliyor. İran yine 8 Haziran'da yani geçen hafta tarihinde ilk defa doğrudan İsrail'e saldırdı. Amerika bu defa karışmadan izledi. Bu durumun bir dönüm noktası olarak kabul edilmesi lazım. Çünkü İsrail'in herkese saldırmasına alışmıştık ama İran'ın İsrail'e saldırması çok büyük bir yenilik. Arkasında birçok konuşma ve yorumu gerektiriyor. Ve Amerika bu defa İsrail'in yardımına gelmedi, bu da Amerika için çok büyük bir değişiklik. Amerika'da 600 civarında Yahudi örgütü olduğunu unutmayalım ve bu örgütler şirket odaklı finansal destek ile Amerikan kongresini kuşatmış vaziyetler. Senatodaki üyelerden sadece 12 tanesi bu İsrail baskı gruplarından (AIPAC'dan) seçim yardımı almamış, kalanları ise almış durumda görülüyor. Yahudi çıkar gruplarının desteği ile seçilen Kongre'deki meclis üyeleriyle istedikleri İsrail lehtarı kararı aldrabilecek güçteler. İşte böyle bir etki gücünün varlığına rağmen İsrail'e İran saldırısında bu defa ABD yardımına gelmedi o yüzden not edelim burada çok büyük manalar gizlidir.

Ulaşım lojistiğine gelince günümüzde dünyada her gün 100 ile 103 milyon varil petrol tüketiliyor ve bunun %75'i deniz yoluyla taşınıyor. Demin deniz yollarının öneminden bahsetmiştik bunun da Hürmüz Boğazı'ndan geçen

kısımının günlük 20.3 milyon varil civarında olduğu tahmin ediliyor veya 21 milyon diyenler de var. Yani Hürmüz Boğazı kapandığı zaman bu kadarlık bir dünya stoklarında azalma oluyor ama bu sadece görünüşte böyle, gerçekte bazı diğer çıkış alternatifleri de var. Tabii üretim ve Körfez dışına ulaşımında sadece petrol eksilmiyor ayrıca gübre hammaddeleri, helyum, LNG, Kükürt, sülfirik asit, polimerler bunların da küresel pazara erişimleri aksıyor çünkü bu bölge en büyük polimer, gübre üretici bölgedir. Hürmüz gemi geçiş ortalaması günde 80 ile 120 arasında değişiyor. Ortalama rakamı 88 olarak tarif eden kaynaklar var. Körfez böyle bir trafik içinde. Hürmüz'ün en dar yerinde her ne kadar 21 millik bir genişlik varsa da, aramızda buradan gemisi geçmiş kaptanlar da var fazla detaya girmek istemiyorum, 2 tane 2 millik kanal üzerinde giriş ve çıkış trafiğı devam ediyor ve bu kanalları ayıran 2 millik bir ara bölge var. Montrö ile Hürmüz'ün benzerlikleri coğrafi olarak az ama yine de mukayese eden yabancı yayınlar var. Ve Hürmüz Boğazı'nın trafik şemaları da Uluslararası Denizcilik Örgütü-IMO tarafından düzenlenmiş. Hâlâ Basra körfezi içerisinde 150 tankerin ve 600 kadar diğer tipteki geminin sıkıştığına dair bilgiler var. 1600 kadar da dışarıda geminin beklediğı tahmin ediliyor. İçeride mahsur kalan gemi adamı sayısı 20.000 civarındır.

İran, Birleşmiş Milletler Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesine yani UNCLOS'a taraf değildir. Amerika'da taraf değildir. Umman ise taraftır. Bu boğazın en dar yeri 21 mil, dolayısıyla 2 tane 12 mil ilan etmiş ülkenin karasuları bu boğazı tamamen bir kendi egemen alanına yani karasularından oluşan bir geçide dönüştürmüş oluyor.

Sezer Hocamın da bahsettiğı gibi karasularından zararsız geçiş tarihi bir haktır. Bu hakkın geçmişı 4000 yıl öncesine kadar gidebiliyor. Yani bugün Filistin - İsrail çatışmasının olduğı topraklardan karasal geçiş haklarıyla benzeşmeler kurularak geliştirilmiş bir kavramdır Zararsız Geçiş. Ama Transit geçiş böyle değildir. Transit Geçiş, yazılı hukukta ilk defa 1982'de ortaya çıkıyor (tartışmaları 19. yüzyıl sonlarına kadar geriye gidebilir ise de).

Dolayısıyla zararsız geçişle transit geçiş hakkı arasında önemli bir hem çelişki hem de farklılık vardır. Peki UNCLOS sözleşmesine taraf olmayan bir devlet, yani İran, yani Amerika, transit geçiş hakkından istifade etme hakları olduğunu ileri sürebilirler mi? Biliyorsunuz uluslararası hukuk normlarına göre bir sözleşme ona taraf olanları bağlar. Bir sözleşme objektif kriter yaratma yolunda gelişirse veya geleneksel hukukun bir parçası olursa o zaman sözleşmeyi imzalamayanlara da bağlayıcı hükümler şeklinde dönüşebilir. Bunu engellemek için Israrlı İtirazcı konumunu kazanmış olmak lazımdır. Türkiye UNCLOS'a karşı, yani hassasiyeti olduğu karasularının yeknesak genişletilmesine karşı, işte bu konumunu kazanmıştır ama Amerika ve İran için Transit Geçiş söz konusu olduğunda uygulamalarını gerekli hale getiren böyle bir kayıt yoktur.

Transit Geçişin, Zararsız Geçişten önemli bir farkı denizaltıların dalmış durumda uluslararası navigasyonda kullanılan boğazlardan geçme hakkı oluşudur. Bir diğer önemli farkı bu gibi boğazların üzerinden uçuş hakkının var oluşudur. Yine önemli bir farkı geçişin herhangi bir sebeple durdurulamaz oluşudur. Ama savaş ediyorum diye de Transit Geçişin uygulandığı bir uluslararası navigasyonda kullanılan boğazdan geçişin durdurulmaması icap ediyor olması da zaten görüldüğü kadar kolay değildir. Çünkü bunun için öncelikle bu boğazın uluslararası navigasyonda kullanılan bir boğaz olduğunun anlaşılması lazım. Burada kriter aslında şudur; bunu yazılı olarak sözleşme içerisinde göremeyiz ama sözleşmenin oluşturulduğu konferans kayıtlarına gittiğimiz zaman, özellikle 3. konferanstan sonra bu konudaki itirazlar yumuşuyor. 6., 8. ve 9. konferanslarda netleşiyor ve kuralın oluşumu şöyle geliyor. Transit Geçiş öyle bir kavram olmalıdır ki karasularının 3'ten 12 mile genişletilmesinin kimi sakıncalarını ortadan kaldırabilsin: denizlerdeki karasuları genişliği aşağı yukarı 1730'larda (top atış menzili kriteri bağlamında) 3 mil olarak belirlenmişti (Cornelius van Bynkershoek). UNCLOS'un kabul edildiği 1982'ye kadar da böyle kalmıştır. İşte karasularının genişliğini 12 mile çıkaran norm bunun yanında böyle bir mecburiyeti getirmek zorunda kaldı. Yani siz karasularını 3 milden 12 mile çıkarıyorsanız o zaman bizim bunu kabul etmemiz için sizin de transit geçişi

kabul etmeniz lazım, Transit Geçişi kabul etmeyecekseniz bizde karasularının genişletilmesini kabul etmeyeceğiz dedi örneğin UNCLOS katılımcısı Amerikan delegeleri. Ama bu durum da hemen ABD istemleri doğrultusunda gelişmedi. Amerika'nın ve benzeri konumda nükleer stratejik dengeyi denizlerin altından da sürdüren devletlerin ısrarı, baskısı, perde ardı kulisleri ile sonuçta karasuları 12 mile kadar genişletilebilir kabul edilmiş olunca Transit Geçişle bu genişlemenin kıyı açığı alanlarda yarattığı sıkışıklığı dengeleyen bir anlayışa geldi.

Konunun daha iyi anlaşılması için de şu nokta eklenmelidir: Dünya üzerinde stratejik bir nükleer denge var. Bu şu demek, eğer Moskova Amerika'yı vuracaksa veya Washington Moskova'yı vuracaksa ölmeden evvel o da saldırgan tarafı vurabilir durumdadır. Yani bu saldırıya rağmen kendince uygun şartlarda karşı tarafa yine de taarruz etme inisiyatifi elde bulunduruyor. İşte bu stratejik nükleer darbeler ile vurulduğu halde hala karşı taarruz etme yeteneği 3 yerde nükleer silah sahibi olmayı gerektiriyor. İlki karada, gömülü şekilde ve yeraltında yüzlerce millik hareket kabiliyeti olan, raylar üzerinde hareket ettirilen kıtalararası balistik füzeler yani stratejik nükleer füzelerin varlığıdır. İkincisi havadan atılan, bir ülkeyi tamamen yok edebilecek stratejik uçaklar ve onların üzerinde taşınan nükleer silahlara sahip olunmasıdır. Üçüncüsü ise denizin altında, denizaltılarda taşınan ve her biri bir ülkeyi yok edebilecek kadar güçlü olan nükleer stratejik silahlardır. Bu 3 yeteneğin var olmasına nükleer triad deniyor. İşte bu triadınız varsa siz bir süper güçsünüz. Yani, öldürülmeye kalkarsanız dahi her şartta ölürken rakibinizi öldürmeye yeteneklisiniz (Dehşet Dengesi-MAD-Mutually Assured Destruction) demek oluyor. İşte bunların denizaltılarda taşınan nükleer silah bacağı Transit Geçişin uluslararası boğazlardaki hukuki tartışmasının konusudur. Çünkü bu tip bir denizaltı suya dalar, 4 ay ile 6 ay sonra çıkar. 4 ile 6 ay boyunca dünyanın her tarafına gider. Nerede olduğunu kimse bilmez. Niye bilmez? Çünkü bir nükleer taarruza başlanıldığında rakibin mukabele edeceği nükleer denizaltının denizaltındaki yeri bilinirse ön planlama ile bu denizaltı da aynı anda yok edilebilir diye düşünülmüş ve gizliliğinin korunmasına önem verilmiştir. Bunun için nükleer balistik füzeli

denizaltılar sürekli hareketli ve dalmış halde kalmak zorundadır. Dalmış ve hareketli kalırken yerini sürekli değiştirir ve bu arada da boğazlardan, dar geçitlerden geçmek zorundadır. Uluslararası nitelikli dar deniz geçitlerinden geçmek için buna ait hakka sahip olması lazım. Bu hak Transit Geçiş ile tanımlanmış geçiş hakkıdır, yani dalmış ve kesintiye uğramaksızın geçiş hakkı. İşte bu transit geçiş kavramını geliştirme senaryosu bu düşünce özetinde kurgulanmıştı ve bunu Konferansların kayıtlarını incelerken görebiliyoruz.

Bunun dışındaki denizlerde uygulanan Zararsız Geçiş rejimi sözleşmenin ilgili maddelerinde, 17-26 maddelerinde, sıralanıyor ve burada görüldüğü gibi bir duraksama imkânı aslında var. Bunu şöyle hatırlatmak için denizde sahilدارların egemen alanlarıyla, denizdeki egemenlik yetkisi kullandığı alanları tek bir tabloda zihinleri uyandırmak için takdim ediyorum. Ve bu noktada Transit Geçiş haklarının düzenleniş içeriğini konuştuğumuz için geçiyorum. Örnekleri İspanya ile Fas arasındaki önceden ve UNCLOS sonrası yapılan geçişleri mukayese eden şemada görebiliyoruz. Bu boğazda daha evvel burada serbest geçiş yapılabilirken bu boğaz (Cebelitarık), karasularının genişletilmesiyle transit geçişin yapılmak zorunda olduğu uluslararası navigasyonla kullanılan bir geçit haline geldi. Buradaki renkli şemada eski bölgeler, yeni bölgeler geçiş hakkındaki farklılaşmaları göstermek adına sizin dikkatinize getiriliyor.

Dolayısıyla dünyadaki boğazların sayısı artınca transit geçiş kavramı daha çok sahiplenilir ama daha çok büyük devletler tarafından sahiplenilir bir hal aldı. Ama Amerika'da, İran'da bu UNCLOS'un tarafı değildir. Böyle olmasına rağmen Amerika Dışişleri Bakanı Marco Rubio demişti ki, transit geçiş haklarımız var, İran Hürmüz Boğazını kapatamaz. Bu iddia edilmiş hakları biraz daha geniş konuşalım o zaman: Amerika, İran'a saldırabilir mi durup dururken? Bu BM şartında nerede yazıyor? Veya İsrail saldırabilir mi? Tabii Gazze'ye de saldırabilir mi? Tabii ki Venezuela gemisine de açık denizde seyir halindeyken el koyabilir mi? (Tabii ki bayraksız gemilere müdahale hakkı

saklıdır.) Yani siz kurallara dayalı dünya düzeni deyip, bütün kuralları ihlal ile yıkıp, ondan sonra kurallar uygulanmıyor diye İran'a bir şeyler söylemeye hakkınız var mı? Bence yok. Dolayısıyla mademki hukuk fakültesindeyiz, uluslararası hukuk normları bakımından baktığımızda, İran, UNCLOS'a olsa taraf olmadığı için Transit Geçiş hakkı benimsenmemek hakkına bence sahiptir. Ne zamana kadar? Transit Geçiş hakkı uluslararası norm bakımından bir geleneksel hukuk parçası oluncaya kadar.

Tabii biz UNCLOS'a referanslarla bir sulh zamanı hukukunu konuşuyoruz. Ama aslında burada savaş devam ediyor. Ama savaş da ilan edilmedi (Temmuz 2026'da ABD Kongresine Başkan bunun bir "savaş" olduğunu beyan etti). Adı savaş aslında. Dolayısıyla İran'da uluslararası hukuka göre savaş hukukuyla sulh hukuk arasında Hürmüz'ü siyaseten kullanabileceğini düşündü. Çünkü aksi halde bu bölgede lokal kalacak olan bir çalışma diğer ülkelerin aldırmayacağı ve pozisyon almayacağı bir konuda kalacaktı. Hürmüz'ü bu şekilde denetim altına alarak siyaseten kimi hukuki parametreleri kullanarak İran, problemi Amerikan halkına taşıdı, Amerikan tüketicisine taşıdı, Avrupalıya taşıdı ve İsrail'in korunmuş, Amerika tarafından kabuklar altında saklanan dokunulmazlığına ABD'de karşı kamuoyu yaratarak zarar vermek fırsatı buldu. Üstelik İran bunu önden beyan etmişti, Hürmüz'ü kapatırız diye. Bizim İranların da içinde olduğu konuştuğumuz gruplar var. Orada İranlar bize başlangıçta kapatmayı düşünmediklerini ve bu konuda planlarının olmadıklarını söyledi. Yani İran için de bu yeni bir durum. Ama İran bunun için askeri hazırlıkları yapmış. Kabiliyetleri varmış. Bu kabiliyetler bilinmiyordu. Benim tarafımdan da bilinmiyordu. Ben de bazı programları İran sınırlı yetenekleri ile Hürmüz'ü kapatamaz şeklinde görüşümü savunmuştum. Ama batılılarca da İran yetenekleri bilinmiyordu. Çünkü modern deniz mayınlarına sahip olmadığını sanılıyordu. Çünkü sahil savunma bataryalarının karşı vuruşlara açık yerlerde olabileceği sanılıyordu. İkisi de değilmiş. 6000 kadar mayını varmış. Bütün sahil savunma güdümlü mermi bataryaları bir kısmı da granit sertliğindeki dağlarının içindeki sığınaklarda gizliymiş. Dolayısıyla İran bu bölgeleri mayınladı. Geçen su üstü vasıtalarını çeşitli su üstü silahlarıyla, insansız

araçlarla, insansız sualtı ve su üstü araçlarıyla müdahale etti ve bölgede mutlak bir kontrol sağladı. Mayınladığı bölgeleri de tehlikeli yasak sahalar olarak ilan etti. Tehlikeli veya Yasak Sahalar ilanı bir harp zamanı tedbiridir. Bunlar harp zamanı denizlerin sınırlı coğrafyalarda kısıtlanabileceği, bunun da üçüncü tarafların yanlışlıkla oralardan gemilerini geçirip zarar görmemesi için yapılabileceği ana fikrinden yola çıkarak sağlanmıştır. Çeşitli isimler alır savaşta. İşte tehlikeli saha, kısıtlı saha, yasak saha, harp sahası gibi ilan isimleriyle tehlikeli sahalar, özellikle sizin yarattığınız bir tehlike varsa, mayınlama gibi, üçüncü taraflara duyurulur. İran'da bunu yaptı. Buna ait örnekleri zaten 1982 İngiltere-Arjantin arasındaki modern nitelik taşıyan Falkland Savaşı'nda İngilizlerin uygulamalarından hatırlayabilirsiniz. Şimdi ticaret gemilerini Amerika tarafı açık denizlerde durdurdu. Durdurabilir miydi? Durduramazdı. Çünkü açık denizlerde bilindiği gibi ticaret gemisi bayrağını taşıdığı devletin münhasır kontrolüne tabidir. Başka devletler bu gemiler üzerinde çok az birkaç istisna dışında kontrol sahibi olamazlar. Amerika bir de bu bölgede abluka uyguladı. Peki böyle bir abluka Hürmüz'de uygulanabilir miydi? Üstelik Amerika bunu ateşkes uzlaşmazlığında karşı tarafı cezalandırmak, baskı altına almak için yaptı. Abluka bir harp zamanı tedbiri, sulh hukukunda yeri yok. Yani Abluka ilan ediyorsanız, siz o devletle harp etmeyi Birleşik Milletler Güvenlik Konseyi'ne beyan etmişsiniz demektir. Ama harp etmek zaten Birleşik Milletler şartlarında bir çözüm olmadığı için burada da bir hata yapmış olursunuz, bir yasaklı işlem yapmış olursunuz. Üstelik tek kutuplu dünyada lider olduğunu iddia eden Amerika Birleşik Devletleri Başkanı bunları yaptı. Üstelik aynı Başkan anayasasına göre harp açma, ilan etme yetkisine sahip de değil ve bu yetki Amerikan kongresinde bulunuyor. Dolayısıyla birçok hukuksuzluğun Amerika tarafından burada gizlendiğini görüyoruz. Başkanın bu yetkisiz güç kullanmasını kongre 4 defa durdurmak istedi. 4'ünde de Cumhuriyetçilerin oylarıyla reddedildi. Bir 5. ABD Temsilciler Meclisinden geçen hafta geçti. Ama bu arada da ateşkes ilerlemeleri de sağlandı. Deniz hukukunun ihlali diyoruz çünkü açık denizlerde ticaret gemilerine yapılan üçüncü taraf saldırılar için işte üç dört tane kural var. Ya o gemi korsanlık eyleminde olacak, ya bir köle ticareti, bugün artık gündemde değil, ya bir bayraksız gemi olacak. Talep edildiğinde de bayrağını göstermeyecek. Ya Birleşmiş Milletler

Güvenlik Konseyi'nin 1994 yılındaki ambargo hareketi gibi bir müdahale hakkı sağlayan kararı olacak. Veyahut bir izinsiz yayın, broadcasting yapıyor olacak. Ama onun da bugünkü iletişim dünyasında aslında önemi kaybolmaktadır. Dolayısıyla ortada Güvenlik Konseyi de karar olmadığı düşünülürken yukarıdaki istisnalar da olmadığı için Amerika'nın diğer devletlere ait bayrak taşıyan ticari gemilere açık denizlerde müdahalesi açık deniz yerleşik kavramları itibariyle hukuka aykırı olmuş görünüyor. Ama Amerika diyor ki, bu ambargoları ben ilan ettim. Ben yasaklar koydum. Onun için ben uyguluyorum. Ama Amerika'nın bu yaptığı tek taraflı yaptırımlar 3. devletleri bağlamadığı için bu ambargoları ayrıca savaş hali olmadan ilam edildiği için burada yine uluslararası hukuk normları ihlal ediyor. Çünkü o dönem aynı zamanda bir ateşkes dönemidir yani savaşma işlemlerinin duraksatıldığı bir dönem. Sonuçta diyoruz ki Amerikan iç hukukuna bağlı yaptırımlar kimseyi bağlamaz. Açık denizde diğer bayraklı ticaret gemilerine ateş açmayı meşru kılmaz. Biliyorsunuz bu arada yetkisiz talimatlar verdiği için durmayan açık denizde seyir halindeki İran gemisine Amerika seçilmiş bölgesine (makine-pervane bölgesine) top ateşiyle ateş açarak gemiyi durdurmuştu. Bunu kural dışılığına örnek olarak söylüyorum. Peki bu savaş gerçekten ilan edilmiş olsaydı ve bir savaş hukuku uygulanmış olsaydı, burada şartlar farklı olur muydu? Olurdu. Ama savaşı nasıl kendi kendinize izah edeceksiniz? Hangi sebeple ben savaş yapıyorum diyeceksiniz? Çünkü Uluslararası Silahlı Çatışma Hukuku'nun yürürlüğe girmesi için bir ilan edilmiş savaşa ihtiyaç var. Dolayısıyla bu da ilan edilmediği ve burada verilen askeri görevlerin buna uyan tanımlamaları yapılmadığı için aslında uluslararası deniz hukuku kapsamında başka bir ülkenin bayrağını taşıyan ticari gemilere sadece ilerleme istikametleri Hürmüz'e yöneldi diye siz onları ateş altına alamazsınız, el koyamazsınız, ele geçiremezsiniz, yollarından alıkoyamazsınız. Bunlar yapıldığı zaman herhalde sorumluluk hukuku bakımından başınız derde girer. Ama savaş ilan edilmiş olsaydı ABD İran'ın değerli, harbi destekleyecek (harp kaçağı) mallarını vesile etmiş olsaydı, bu malları ben yasaklı mallar yani kontrole tabi mallar ilan ediyorum deseydi o zaman bunları yapması aslında bir ölçüde mümkündü.

Bu arada Hürmüz'ün yakın zamanda yayınlanan, normal şartlarda dünyadaki petrol akışını, nereye gittiklerine dair size göstermekten keyif alacağım temsili bir şema var ki tek bir resim her şeyi gösteriyor.

Ama Hürmüz kapatıldığı zaman, alternatifler neydi? Alternatifler petrolün Körfezden çıkışını sağlayan boru hatlarıydı. Burada üç boru hattı söz konusu. Bir tanesi, Suudilerin Doğu Batı boru hattı. Diğer Birleşik Arap Emirlikleri'ne ait Fujairah boru hattı. Bir diğeri de Irak-Türkiye arasındaki Kerkük Yumurtalık boru hattı. Bu boru hatlarından Körfezde halen sıkışmış günde 21 milyon varil petrolün 6.5 milyonu Hürmüz kullanılmadan dış bölgesine çıkarılabiliyor. Şu an Kerkük-Yumurtalık çok az kapasiteli çalışıyor bazı uyuşmazlıklar sebepleriyle ama bunun dışında demek ki konuştuğumuz petrolün %33'ü dışarıya çıkabilir durumdaydı. Fakat burada da başka sıkıntılar var. Bir defa bu petrol Kızıldeniz'e indirdiği zaman esas alıcısı Asya'da olduğu için çok anlam ifade etmiyor. Kızıldeniz'den tekrar Asya'ya girmesi gibi bir sorun var. Ayrıca Kızıldeniz'e indirilmiş olması buraya İran'ın müdahale edemeyeceği sonucunu vermiyor. Bu bakımdan İran burada bir tolerans gösterdi çatışmanın ilerleyen zamanlarında belki de kullanmak üzere. Yine Birleşik Arap Emirlikleri'nin burada Körfezden çıkardığı miktar yansıda gözüktüyor. 1,5 milyon varil kadarlar ki bu da BAE'nin kendi üretiminin yarısı gibi. Ama Birleşik Arap Emirlikleri OPEC'ten ayrılma kararı verdi. Elini 5 milyon varili üretmeye doğru genişletmek amacıyla. Fakat yine de İran, Birleşik Arap Emirlikleri'ni İsrail'den sonra İsrail gibi davranan Arap devleti olarak gördüğü için öncelikli hedefi olarak ele alıyor; örnek verelim, İran şu ana kadar İsrail'e 2000 kadar füze attı ama Birleşik Arap Emirlikleri'ne de 1650 füze attı ki bu rakam diğer Körfez komşularına attığı füze sayılarından hayli yüksek.

Evet esas alıcılar doğuda. Yani batı fazla sızlandı ama bu konuda aslında batı daha iyi durumda. Çin, Hindistan, Japonya, Güney Kore bunlar bu krizdeki sancıyı çeken ülkeler. Burada bir kere daha görüyoruz. Hürmüz'ün

kapatılması yeteri kadar İran'a kaldıraç rolü vermediği zaman İran'ın bir seçeneği de Babülmendep'i kapatmak.

Babülmendep aşağı yukarı günde 4-5 milyon varil petrol akışına sahip ve bu boğaz Avrupa'yı lojistik yönden destekleyen bir geçiş hattı. Burada uzun zaman önce, 1990'lı yıllardan beri 47 ülkenin katıldığı bir kontrol mekanizmasını Amerika ve Batı kurmuştur. Ama bu kurulan yapı gerçekte İran'ın etkili ateşi altında çok sonuç veremedi. Ayrıca Avrupa Birliği Yemen'in bu bölgeyi hava saldırılarıyla baskı altına almasına karşı EUNAVFOR ve ASPIDES adları verilen 2 ayrı operasyonla bu bölgede hem korsan hareketini hem de Yemen'den gelecek füze atışlarına karşı transit geçişteki Avrupa gemileri koruyacak adımlar atmaktalar. Bu geçit zaten Gazze Savaşı'nda Yemen'in Filistin'i destekleyen pozisyonu içinde defalarca kapatıldı ve bu kapatılma Ümit Burnu'ndan dolaşan tankerlerde 13-16 günlük gecikmeler yarattı. Bu gecikmeler de tabii ki büyük ulaşım maddi zararlarına yol açtı.

Bir de Babülmendep Boğaz'ının içine bakacak olursak bu geçidin batısı Deniz Trafiğine müsait bölge. Her iki devletten biri UNCLOS tarafları değil. Eritre taraftar ve Yemen UNCLOS taraftarı değil, bu nedenle bir az önce konuştuğumuz Hürmüz hukuki durumuna benzer problem burada da var. İran Babülmendep'i de mecbur kalırsa kapatacağını ilan ediyor. Geçen hafta 7-8 Haziran günkü saldırılardan, yani İsrail'in İran'a mukabil balistik füze vuruşlarından sonra Yemen burada İsrail gemilerinin geçişini yasakladı. Bunu Yemen'in yapacak, geçişleri durduracak kabiliyeti var mı? İran'a yakın kabiliyeti var. Tabii kimi büyük devletler yine Babülmendep'ten de geçebiliriz çünkü burada Transit Geçiş rejimi geçerlidir iddiasında bulunuyorlar. Bir önceki tartışmada yer aldığı gibi bu iddialar tartışmaya açıktır. Çünkü taraftarların bir tanesi Transit Geçiş UNCLOS imzacısı olmaması itibariyle tanımamaktadır. Babülmendep kapanınca ne olacağını biliyoruz. Mesafe ve zaman uzar, gemi işletme, gıda, maaş, sigorta, finans giderleri artar. Ve Mısır'ın Süveyş gelirleri azalarak istikrarsızlık Mısır'a sirayet eder.

Süre itibariyle burada duruyor ve suallerinizi bekliyorum.

Oturum Başkanı Pîrî Reis Üniversitesi Mütevelli Heyeti Üyesi Emekli Oramiral Metin ATAÇ:

Çok teşekkür ederiz. Harika bir sunum yaptınız. Şimdi Samim Hocamın bir takdimi var. Samim Hocam sizin takdiminiz Deniz Paşa'yla örtüşüyor değil mi biraz? Siz farklı kısımları söyleyin.

Pîrî Reis Üniversitesi Hukuk Fakültesi Deniz Hukuku ABD Başkanı Prof. Dr. Samim ÜNAN:

Saygılar sunuyorum. Aslında ben daha önce konuşmuş olsaydım bazı değineceğim hususlar Deniz Paşa'nın söylediklerinin prelude'u (girizgâhı) olabilecekti şimdi tamamlayıcısı olacak.

Savaş konusunun doğrudan uzmanı değilim ama önce savaşa ilişkin bazı saptamaları dile getireceğim Burada aramızda çok değerli uzman arkadaşlarımız var. Onların affına sığmıyorum. Sizlere aktaracağım saptamalar özellikle sosyal medyadan derlediğim saptamalardır. Daha sonra da sigorta konusunu kısaca ele alacağım.

Savaş günümüzde artık savaş ilanı yapılmaksızın başlatılabiliyor. Fakat görünen o ki savaşa hep “ulusal güvenlik” amacıyla başvuruluyor. “Onlar buraya gelip bizim topraklarımızda bizimle savaşmaya başlamadan evvel biz onların topraklarında onlarla savaşalım”. Napolyon böyle yapmış ve Rusya seferine kalkışmış. Hitler de benzeri bir düşünceyle Rusya'ya saldırmış. Ama ikisi de çok kötü sonuçlarla karşılaşmışlar. ABD'nin de ulusal güvenlik gerekçesiyle birçok girişimi olmuş. Kore, Vietnam, Afganistan, Irak savaşları hep dönemin başkanları tarafından ulusal güvenlik gerekçesiyle haklı

gösterilmeye çalışılmış. Bu savaşlar sorunları çözebilmiş ve arzu edilen sonuçları sağlamış mı? Hayır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra (1919 Versay Barış Antlaşması ile oluşturulan tarihteki ilk uluslararası barış örgütü) Cemiyet-i Akvam da (Milletler Cemiyeti = Soci  t   des Nations) savaşı önlemede pek etkili olmamış ve kısa süre önce birbirlerine büyük zararlar vermiş olan Avrupa Devletleri (ABD ve Japonya'nın da katıldığı) ikinci bir küresel çatışma (  kinci Dünya Savaşı) ile yeniden yıkıma uğramışlardır.

  kinci Dünya Savaşı Amerika Birleşik Devletleri'ne çok önemli bir imkân sunmuştur.   ki tarafında da okyanus olması dolayısıyla ABD kendi ülkesinde (Pasifik Okyanusu'nun tam ortasındaki Pearl Harbour hariç) savaşın yıkımına maruz kalmamıştır. Savaş ekonomisi 1928 ekonomik krizini (  b  y  k depresyon   denilen krizi) atlatması bakımından ABD'ne çok önemli bir fırsat sağlamıştır. Dünyadaki bütün diğer önemli sayılabilecek g    ler (  ngiltere, Fransa, Almanya, Sovyetler Birliği, Japonya,   talya) birbirini kırdığı için, bunlar ABD ile rekabet edecek durumda olamamışlardır. ABD mutlak bir şekilde dünyadaki en önemli (süper) güç haline gelmiş ve dünya imparatorluğunu   ngiltere'den devralmıştır. Ancak söz konusu olan artık farklı bir imparatorluktur. Avrupa'nın kurduğu (daha çok sömürgelerin kaynaklarını ve işgücünü zorla kullanmaya dayanan) sömürge imparatorluğu yerini ABD'nin ticaret anlaşmaları, askeri korumacılık, para akışını denetleme ve gerekli gördüğünde ekonomik (bazen de askeri) yaptırım tehdidi gibi yöntemlerle vasal devletlere istediğini yaptırabilmesi (direnç gösteren ülkelerde yönetim değişikliğini sağlaması ve böylece mutlak etkisini sürdürmesi) biçiminde ortaya çıkan bir hegemonyaya dönüşmüştür

ABD,   kinci Dünya Savaşı ertesinde Birleşmiş Milletler   rg  t  'nün de kurulmasıyla kendi kurallarını bütün dünyaya dayatma imk  nını elde etmiştir. ABD bundan yarar elde ettiği için yakın zamanlara kadar bu kurallara kendi de uymuş ve diğer devletlerin de bunlara uymalarını sağlamaya   zen

göstermiştir. ABD birçok halde tek başına değil yandaşları, müttefikleriyle birlikte hareket etmeyi ilke edinmiştir. Çünkü dünya düzenini devam ettirirken başka devletlerle (Batı Blokuna üye devletlerle) birlikte adım atmak ABD'yi daha güçlü bir konuma getirmektedir.

Birleşmiş Milletler görünüşte “devletler üstü” bir kurumdur. Fakat gerçekte uluslararası alan “hiyerarşik” değil “anarşik” bir alandır. Kurallara (bunların ihlal edilmesi halinde) uyulmasını sağlayacak üstün bir güç aslında yoktur. BM Güvelik Konseyi'nin sürekli üyelerine tanınan veto hakkı Amerika'ya çok geniş bir alan bırakmış ve istediğini yapabilmesine zemin hazırlamıştır.

Uluslararası yapının “anarşik” olması (“hiyerarşik” olmaması, kuvvet kullanabilecek ve haksızlıkları önleyebilecek bir gücün fiilen bulunmaması) süper güç olma özelliğini taşıyan (ve Doğu Bloku'nun dağılmasından sonra “dünyadaki tek süper güç” haline gelen) ABD'nin istediğini yapma/yaptırma hususunda kendini kurallarla bağlı saymaması ve bunların dışına çıkmasını kolaylaştırmıştır.

Soğuk savaştan sonra dünyada tek “hegemon” haline gelmiş olan ABD'nin bu özelliği yakın zamanlara kadar sürmüştür. Şimdi ise bunun değişmeye başladığı, hatta değiştiği; henüz ABD tarafından kabul edilmese de günümüzde artık tek hegemonya sahibi devletin ABD olmadığı, çok kutuplu bir döneme tekrar geçildiği söylenebilir.

Günümüzde ABD yalnızca İran'da (İsrail ile birlikte) savaş başlatmış değildir. Çok daha önce çıkmış olan Ukrayna çatışmasında da (bazılarına göre açık bazılarına karşı da üstü kapalı bir şekilde) savaşa dahil olmuş bulunmaktadır. Ukrayna savaşı İran savaşı üzerinde de birçok etki yaratmıştır. Ukrayna savaşı öncesinde tek kutuplu döneme geçiş aşamasından itibaren Rusya'ya verilen sözlerin tutulmadığını vurgulamakta yarar olduğunu düşünmekteyiz. Berlin duvarının yıkılmasına ve Doğu Bloku'nun

özölmesine razı olurken Rusya'ya (o zaman henüz SSCB idi) NATO'nun doğuya doğru bir in (2,54 santimetre ölçüsündeki uzunluk birimi) dahi genişlemeyeceğı sözü verilmiştir. Bu sözün alınmasının da etkisiyle Rusya daha önce Varşova Paktı'na üye olan ve ayrıca SSCB'ne dahil bulunan ülkelerin kendi yollarını belirlemelerine yeşil ışık yakmıştır. Bu yeni tutum "Sinatra Doktrini" olarak adlandırılmıştır. Bunun sebebi şudur: 1989 yılında SSCB Dışışleri Bakanı Eduard Şevardnadze verdiği bir demeçte "Sovyet rejiminin Varşova paktı üyelerinin tercihlerine saygı göstereceğini" duyurmuştur. Bundan iki gün sonra Sovyet Dışışleri Bakanlığı sözcüsü Gennadi Gerasimov'a "Şevardnadze'nin açıklamasının hangi anlama geldiğı" sorusu yöneltilmiştir. Bunun üzerine Gerasimov Amerikalı şarkıcı Frank Sinatra'nın da seslendirdiğı -Suriye asıllı Kanadalı besteci/şarkıcı Paul Anka'nın sözlerini yazdığı - "My Way" şarkısındaki "I did it my way" ("istediğim gibi yaptım") cümlesini hatırlatmış (bu noktada şarkının aslında Fransa'da bestelendiğini ve ilk defa "Comme d'habitude" adıyla Claude François tarafından seslendirildiğini belirtelim) ve Doğı Bloku'na dahil olan ülkelerin kendi yollarını kendilerinin çizeceğini vurgulamıştır. Ancak Rusya'ya verilen NATO'nun doğuya doğru genişlemeyeceğı sözü tutulmamış ve ABD, Rusya'yı NATO aracılığıyla kuşatma hatta bölüp parçalama ve böylelikle bu ülkeyi bir tehdit olmaktan çıkarma politikası izlemiştir. O sıralarda Rusya ekonomik ve askerî açıdan kuvvetli bir durumda değildi. Sadece nükleer caydırıcılığı vardı. Bu nedenle ABD'nin girişimlerine kayda değer bir tepki verememiştir. Rusya, Putin döneminde yavaş yavaş kendini toplama dönemine girmiş ama bu dönem sırasında da duruma sessiz kalmıştır. Böylece NATO gittikçe daha fazla genişlemiştir. Öyle ki, yakın zamanlara kadar Gürcistan'ın dahi NATO'ya girmesi şeklinde birçok proje ortaya atılmıştır. ABD'nin stratejik yaklaşımında Ukrayna özel bir öneme sahiptir. Uzun zaman ABD'nde önemli görevler yürütmüş olan (diplomat ve siyaset bilimi uzmanı) Profesör Zbigniew Brzezinski 1997 yılında yayınladığı "The Grand Chessboard - American Primacy and Its Geostrategic Imperatives" isimli kitabında Rusya'nın Ukrayna'ya hakim olmaktan çıkması halinde imparatorluk olma özelliğini kaybedeceğini ve sıradan bir devlete dönüşeceğini ileri sürmüştür.

Ukrayna'da ABD destekli “Maydan” darbesi (veya bazılarına göre “Onur Devrimi”) sonrasında batıya yakın hükümetlerin işbaşına gelmesi ve Rus azınlığa yönelik uygulamaları, Ukrayna’nın NATO’ya dahil olma eğilimi Rusya tarafından “existential threat” (varlığına yönelik tehdit) olarak algılanmıştır. Bir büyük nükleer gücün böyle bir algıya sahip olması son derece önemli ve tehlikeli bir durumdur. Çünkü nükleer güç kullanabilme imkanı en kötü senaryoda dünyanın sonunu getirme tehdidini yaratmaktadır. Fakat ABD ve batı, Rusya’nın “kendisi için yaşamsal önem taşıyan bir alana girildiği ve bu durumu kabullenmeyeceği” yolundaki uyarılarına rağmen “Rusya kuvvetli değil” değerlendirmesini yapmış ve Ukrayna’ya yönelik politikasını sürdürmüştür. ABD ve batı dünyası “Ukrayna bağımsız bir devlet, istediği ittifaka dahil olur ve kimse bunu engelleyemez” görüşünü dile getirmiştir.

Rusya eski savaş gücünü tekrar kazanınca yaşamsal tehdit olarak gördüğü duruma açıkça askeri müdahalede bulunmuş ve 2022’de Ukrayna’ya karşı bir “özel harekât” başlatmıştır. Günümüzde Rusya’nın Ukrayna’da (ABD dahil) NATO ile savaş sürdürdüğü belirtilmektedir. Ancak Batı dünyası bu savaşta Rusya’ya karşı bir başarı elde etmiş değildir. Acaba Rusya başarı kazanmakta mıdır? Çok yavaş bir şekilde de olsa hedefine doğru ilerlemektedir. Halen Ukrayna’nın beşte biri Rusya’nın denetimi altındadır (SSCB lideri Kruşçev’in evvelce Ukrayna’ya haklı bir gerekçe olmadan sunduğu Kırım’ın kendine bağlanmasını zaten daha önce sağlamıştı). Odesa’nın da ele geçirilmesiyle Ukrayna denize çıkışını kaybetme tehlikesine maruzdur.

ABD Avrupa’nın savunmasını artık üstlenmek istememekte ve Avrupa devletlerinin kendi savunmalarını kendilerinin yapmasını talep etmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD yıkılmış durumdaki Batı Avrupa devletlerini, savunmalarını sağlamayı üstlenme karşılığında “vasal devlet” haline dönüştürmüştür. Savunma harcaması yapmamak ve ünlü Marshall yardımından yararlanmak yoluyla Batı Avrupa devletleri yeniden ayağa

kalkmışlardır. Ancak eski kolonilerini yitirmiş olduklarından dünya imparatorluğu ABD'ne geçmiştir. Böylece Avrupa'da ağır ilerleyen fakat sürekli güç kaybına yol açan bir hal belirmiştir. Belirtelim ki Marshall yardımı aslında ABD'nin de yararlandığı bir mekanizma idi. Bu yardım kapsamında Avrupa'ya aktarılan paralar yalnızca ABD ile ticarete kullanılabiliyordu. Böylece Avrupa'ya giden para sonuçta yine ABD'ye dönmüş oluyordu. “Avrupa'nın korunması” ise hem Batı Avrupa devletleri hem de ABD için yarar sağlamakta idi. Avrupa devletleri çok önemli boyutlara ulaşan askeri harcamalardan (çok büyük ölçüde) kurtulmakta, buna karşılık ABD, ekonomisinin başta gelen itici güçlerinden olan savaş endüstrisi sayesinde istihdam yaratmakta ve gelişimini ve hakimiyetini sürdürmekte idi. Ancak hem ABD'nin hem de Batı Avrupa devletlerinin duraklama ve hatta gerileme dönemine girmeleri sonucunda Avrupa'nın savunması için yaratılması gereken kaynak sorun doğurmaya başlamış ve ABD İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ile yaptığı anlaşmayı bozarak bundan böyle kaynak sağlamayacağını duyurmuştur.

Ukrayna savaşı, Rusya'ya uygulanan yaptırımlar ve Baltık denizinin Rusya kıyısından (Saint Petersburg yakınından) aşağıya doğru Almanya'ya kadar doğal gaz taşınmasını sağlayan “Nord Stream” hattının (kimin yaptığı kanıtlanmış olmamakla birlikte genel inancıya göre Amerikalılar veya onlar hesabına hareket eden kişiler tarafından) havaya uçurulması sonucunda Rusya ile ticaretin kesilmesi (Rusya'dan ucuza enerji alabilen) Batı Avrupa devletlerinin ekonomik yükünü iyice artırmıştır. Ünlü Amerikalı marksist profesör Richard Wolff'un değerlendirmesine göre bu devletler şimdi Rusya ile savaşa hazırlanma gereğinden, Rusya'nın yayılmacı emellere sahip olduğundan, eski imparatorluğu yeniden kurmak istediğinden söz etmekte ve “Rus korkusunu” (Russophobia) canlı tutarak savaş zamanında devreye girebilecek bazı olağanüstü yetkilere başvurma olanağı için kapı aralamaya çalışmaktadırlar. Ekonomik gerilemenin etkilerini süper zenginlerden alınacak ek vergilerle hafifletmek yerine bunun yükünü kamu harcamalarını (en başta eğitim, sağlık giderlerini ve sosyal güvenlik kapsamındaki bazı giderleri) kısarak toplumun büyük kesimini oluşturan orta ve dar gelirlilerin

sırtına yüklemeye yönelmektedirler. Geçmişte Avrupa'nın zenginleşmesini sağlayan koloniler günümüzde artık yoktur. Fakat Batı Avrupa devletleri Rusya'nın parçalanması halinde oradan benzer yararlar elde etme hesabını yapmaktan da geri durmamaktadırlar.

İkinci Dünya Savaşı ertesinde İngiltere'nin yerine dünya imparatoru olan ABD, özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra her istediğini istediği gibi, istediği yer ve zamanda yapabilecek tek "hegemonya sahibi ülke" haline gelmiştir. ABD diğer ülkeleri yandaş (müttefik) ya da düşman olarak gruplandırmıştır. Tarafsızlığı kabul etmemiş ve tarafsızlara "aslında ABD'ye düşman olan fakat bunu açıkça belirtmeyen ülke" gözüyle bakmıştır. Bu arada yandaşlarına da her istediğini dikte etme yoluna gitmiştir. Önceki ABD dışişleri bakanlarından Henri Kissinger'e ait olduğu öne sürülen şu söz durumu açık şekilde betimlemektedir: "To be an enemy of the United States is dangerous but to be a friend of the United States is fatal" (ABD'nin düşmanı olmak tehlikelidir; fakat dostu olmak ölümcüldür). Bu söz ABD tarafından Güney Vietnam'ın ve Afganistan'ın kaderine terk edilmesine vurgu yapılarak hatırlatılmaktadır. Bugün İran Körfezi'ndeki ülkelerin ABD/İsrail- İran savaşı dolayısıyla gördüğü zararlar bağlamında yeniden gündeme gelmiştir.

Çin Halk Cumhuriyeti (kısaca Çin) son 30 yıl içinde büyük gelişme göstermiştir. Bunu dışarıdan yardım/destek almaksızın yapabilmiş olması başarısını daha da önemli hale getirmiştir. Çin, kalkınma hamlesini yürütürken ABD gibi (çalışanların emeği sonucu meydana gelen artık değer bütünüyle girişimciye ait olduğu) kapitalizmi veya SSCB gibi (çalışanların yarattığı artık değer bütünüyle devlete ait olduğu) sosyalizmi katı biçimde uygulamaktan kaçınmış; "hibrid" (karma) bir model (özel girişime ve bu sayede bireylerin zenginleşmesine izin veren, fakat hangi alanlara yatırım yapılacağını devletin planladığı bir model) benimsemiş ve yürütmüştür.

Çin'in bu yükselişinin ABD tarafından son 30 sene içindeki en büyük hatalarından biri olduğu söylenmektedir. ABD, liberal kapitalizm anlayışı doğrultusunda gelişme süreci boyunca Çin'e engel olucu bir tutum içine girmemiştir. O zamanki yaklaşım şuydu: "Çin yavaş yavaş dünyaya açılıyor. Amerikalılar da Çin'de iş yapma imkânı bulmaktalar. Bunun desteklenmesi lâzım". Dolayısıyla Amerikalıların da desteğiyle, Çin yavaş yavaş eski zayıf pozisyonundan çıkıp, dünyanın önemli hegemonya sahibi ülkelerinden biri konumuna gelmiştir.

Çin'in "kırmızı çizgisi" (kendisini Çin Cumhuriyeti olarak nitelendiren) Tayvan'dır. Ana karada Mao Zedong'a bağlı güçlerin "Çin Halk Cumhuriyeti" adı altında hâkim duruma gelmeleri üzerine "Formoza" olarak bilinen adaya sığınan Çan Kay Şek tarafından o adada oluşturulan devlet günümüzde uluslararası alanda (çok az sayıdaki bazı devletler dışında) tanınmamaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti de Tayvan'ı kendisinin bir bölgesi olarak görmek ve farklı bir ülke olarak kabul etmemektedir. Bununla birlikte ABD, Çin'in nüfuz kazanmasını engelleme politikası uyarınca Tayvan'a destek sağlamayı sürdürmektedir.

(Batı yarım kürede hegemon olduğunu ve Batı Avrupa, Güney ve Kuzey Amerika'yı zaten denetim altında bulundurduğunu düşünürsek) ABD'nin şu anda Orta Doğu, Hürmüz Boğazı ve İran Körfezi civarı ile Doğu Asya'da stratejik konuşlanma yapmak zorunda olduğu anlaşılmaktadır: Ukrayna aslında ABD bakımından stratejik öneme sahip görünmemektedir. Bununla birlikte ABD en kaçınması gereken sonucu (Çin, Rusya ve İran'ın birlikte hareket etmeleri) kendi davranışlarıyla hazırladığı için şu anda Ukrayna üzerinden Rusya'nın kan kaybetmesi ABD çıkarına hizmet ediyor olabilir. Buna karşılık Ukrayna ve İran savaşları nedeniyle ekonomik ve askeri kaynaklarını bu savaşlara özgülmesi dolayısıyla Çin'i dengeleme ve denetleme olanağı daralmaktadır. Bu da üç ayrı cephede mücadele sürdürmenin sakıncalarına örnek oluşturmaktadır.

ABD “büyük güç” (veya süper güç) tepkisi vererek kendisini Çin’i denetim altında tutmak zorunda sayıyor. Çin’in de süper güç olduğunu ve bölgesel hegemon haline geldiğini kabul ederek Çin ile eşitler arası bir ilişkiye girmiyor. Profesör John Mearsheimer büyük güçlerin rakiplere alan tanımalarının düşünülmemesi gerektiğini, çünkü hegemonya kurma yolundaki rakibin bundan avantajlı çıkacağını, bütün büyük güçlerin benzer tepki vereceğini ve rakip olacak devletleri kontrol altında tutmaya çalışacağını vurguluyor. Buna karşılık Profesör Jeffrey Sachs, Çin’in yeni yükselen bir güç olmasının ABD’yi (ve bölgesel hegemonyasını) tehdit eden bir yönü olmayacağını ileri sürüyor.

ABD'nin bütün dünyada (80 değişik ülkede) en az 750 askeri üssü var. Bunların bir kısmı denizde bir kısmı karada bulunuyor ama Çin yalnızca (en fazla) 2 üsse (Cibuti ve Kamboçya’da) sahip. 750 adet üssün maliyetinin ne olacağını düşünmek lazım. Bu çok önemli bir gider. Bu gideri dünyada esas olarak petrol ticareti finanse ediyor. ABD, petro-dolar sistemi sayesinde ayakta durarak fakat ayağını yorganına göre uzatmayarak (ABD’nin şu an 30 milyon dolar borcu mevcut) bugüne kadar gelmiş. Petro-dolar sistemi kısaca şöyle özetlenebilir: ABD petrol ticaretinin ABD doları ile yapılmasını sağlamıştır. Dünya devletlerinin büyük çoğunluğu enerji hammaddesi ithal etmeye mecbur olduğundan ABD dolarının bu devletler tarafından (ihtiyaç duydukları ham petrolü alabilmek için) kullanılması zorunlu hale gelmiştir. ABD de dolara olan talebi fırsat bilerek istediği kadar dolar üretmiştir (para basmıştır). Petrol ihraç eden ülkeler, sattıkları petrol karşılığında ellerinde biriken dolarları güvenli olduğunu düşündükleri ABD hazine bonolarına ve ABD Borsasında işlem gören şirketlerin pay senetlerine yatırmışlar, böylece ABD’den çıkan dolarlar yine ABD’ye dönmüştür. Bu da ABD’ye taze para kullanma imkânı vermiştir. Ancak borcu da sürekli artmıştır.

Bu düzenin bundan sonra ne kadar gidebileceği tartışma konusu. Şu anda ülke içinde birçok ekonomik problem var. Çünkü üretim Amerika'dan başka yerlere kaymış vaziyette. Liberal ekonomik düzende üretim nerede daha ucuz

olabiliyorsa orada gerçekleştiriliyor. Günümüzde artık ABD dışına gitmiş durumda. ABD'nin vaktiyle otomobil endüstrisinin en önemli merkezi olan, gelen yabancıları gururla götürdükleri, “işte burada siyah renkli işçiler dahi refah seviyesini tutturmuş bulunuyorlar” diye göğüslerini kabartarak gösterdikleri Detroit bugün yarı yarıya hayalet şehre dönüşmüştür. Bir de şunu hatırlamak lazım. ABD barışçı değil. Her yerde savaş çıkarabiliyor. Barış içinde olduğu yıl sayısı az. Kuruluşundan bu yana geçen toplam 249 yılın 229'unda savaşmış. ABD tarihini oluşturan toplam sürenin %92'sinin savaşlarla geçtiği biliniyor. Komşusu Meksika savaşlar sonucunda topraklarının yarısını ABD'ye bırakmak zorunda kalmış.

ABD'nin 1950'den sonraki zamanlarda bazı önemli savaşları kaybettiği görülüyor. Kuzey Kore'de komünist rejimi temizlemek için savaştı. Sonuç Kuzey Kore'yi halen Komünist Parti yönetiyor. Vietnam savaşının (Vietnamlılar buna Vietnam savaşı değil, Amerikan savaşı diyorlar) sonucu da benzer: Vietnam'da şu anda ülkeye Vietnam Komünist Partisi hakim. ABD, Afganistan'da Taliban'a karşı savaştı ama Afganistan'ı şu an Taliban yönetiyor. Irak'ta da (Kuveyt'i işgal ettiği için sonradan şeytanlaştırılıp düşman ilân edilen) fakat daha öncesinde ABD ile iyi ilişki içinde olan Saddam Hüseyin en sonunda idam edilerek ortadan kaldırıldı ve ülke her bakımdan ABD denetimi altına girdi ve fiilen bölündü. Irak halen kaos içinde. Oysa ABD, İran'da yandaşı Şah Rıza Pehlevi devrilip Ayetullah Humeyni'nin mollalar rejimi işbaşına gelince Saddam'ın İran'a saldırmasını sağlamıştı. Bu Irak-İran savaşı 6-7 sene sürmüştür. Bu savaşta her iki taraftan toplam bir milyona yakın insanın öldüğü biliniyor. Ama savaş sonunda ne sınır değişmiş ne strateji değişmiştir. Kazanan kaybeden çıkmamıştır. Ancak gerçekçi bir yaklaşımla aslında her iki taraf da büyük kayba uğramıştır.

Bütün bunlara rağmen ABD yine de dünyanın en büyük gücü. (Yitirdiği savaşlara rağmen dünya üzerindeki hegemonyası ve konumu değişmemiştir). “İstedigimizi yaparız, dünyayı da biz yönetiriz anlayışı” ABD'de hala yaygındır. Batı yarım küre içinde bunun çok tartışılabilir bir tarafı yok. En

son örneği Venezuela'dır. Bu ÷lkeye yönelik “başkan kaldırma (kaçırma)” operasyonunun içeriden de destekli olarak yapıldığı, Venezuela'daki yönetimin Amerikalılarla (muhtemelen kaçırılan ve ABD’de hakim önüne çıkartılan Başkan Maduro hariç) iş birliği içinde olduğu bugün ısrarla vurgulanıyor. ABD’nin özellikle Amerika kıtasında ve Avrupa'da çok önemli etkisi ve hakimiyeti hala sürüyor.

ABD’nin İran'a İsrail ile birlikte neden saldırdığına gelince: Bu soruya verilen cevap genellikle “İsrail öyle istediği için” şeklindedir. Bu savaş İsrail istediği için mi başlatıldı yoksa Amerika İsrail'i kullandığı için mi? Bu husus tam olarak anlaşılan ve net ispatı olan bir husus değil. Ama Amerika'da Yahudi lobisinin çok önemli bir ağırlığının olduğu biliniyor ve o lobinin etkisiyle savaşa kalkışıldığı düşüncesi ön plana çıkıyor. İsrail, ABD'ye istediğini yaptırabiliyor mu? Yaptırabildiği gibi bir görüntü var.

İran ABD için bir tehdit mi? Hayır. İran ABD için tehdit değil (Ukrayna’nın tehdit olmadığı gibi). Ama her iki ÷lke bakımından da ABD savaşın içinde bulunuyor.

Bu arada İsrail, İran'ı yaşamsal tehdit olarak görüyor. Bunun nedeni şöyle açıklanabilir: Bugünkü İsrail yönetimi “Greater Israel” diye adlandırılan kavrama sıkı sıkıya bağlı bulunuyor ve bölgesel hegemonya sahibi güç durumuna gelmek istiyor. Gazze’nin yaklaşık %65’ini ele geçirmiş pozisyoncular. “Bu oranı artıracaklarını, Gazze’nin %70’ini kontrol altına alacaklarını” beyan ediyorlar. Batı şeria'yı da tamamen ele geçirme çabaları sürüyor. Lübnan’ın güneyi de keza şu an benzer bir şekilde İsrail’in müdahalesine maruz. Bazı nüfuzlu İsrail yöneticileri İran’a yönelik harekât (başarıyla) bitince, sıranın Türkiye’ye geleceği ve Türkiye ile hesaplaşılacağı yolunda açıklamalar yaptılar.

İsrail'in genel yaklaşımı şöyle özetleniyor, “bizim olan bizimdir, sizin olan da bizimdir”. Özellikle Filistinlilere söyledikleri bu. Evanjelik Hristiyan olan Amerika’nın İsrail Büyükelçisi Michael Huckabee, kendisiyle yapılan bir röportajda sorulan “İsrail’in Büyük İsrail kavramı kapsamındaki toprakları ele geçirmesi sizce uygun mudur, ne diyorsunuz?” sorusunu “Bütün bölgeleri alabilirlerse çok iyi olur” şeklinde cevaplandırıyor. ABD büyükelçisi böylece İsrail’in genişlemesine yeşil ışık yakmış görünen bir ifade kullanıyor.

Acaba bu “Büyük İsrail” (Greater Israel) kavramı nedir? Büyük İsrail kavramı Kitab-ı Mukaddes’in (Ahdi Atık’ın) bazı bölümlerinde yer alan ifadelere dayandırılmakta olan bir yaklaşımdır. Bunların kesin tarihi bilinmiyor. Bir görüş bunun Milâttan 1500 sene kadar (M.Ö.1440-1400) eski olduğunu, bir diğer görüş ise MÖ. 6. veya 5. yüzyılda ortaya çıktığını benimsiyor. Büyük İsrail, en geniş anlamda Nil'den Fırat'a kadar olan bölgeyi kapsamaktadır. Fırat'a kadar denilince Türkiye de sınır dahiline girmiş oluyor.

İran ile İsrail arasındaki düşmanlık neden kaynaklanıyor? Çünkü İran İslam Cumhuriyeti üst düzey yöneticileri evvelce (İsrail’in Müslümanları zulme tabi tutmakta olduğu gerekçesiyle) “İsrail’in ortadan kaldırılması gerektiğine” yönelik açıklamalarda bulunmuşlardı. İran, islami devrimden sonra İsrail'e karşı olan örgütlere, özellikle Hamas'a, Hizbullah'a (ve Yemen'deki Husilere) doğrudan destek vermiştir. Bu bakımdan da İran, İsrail'in bölgesel güç olması yönünde son derece önemli bir engel oluşturmaktadır.

Şah Rıza Pehlevi döneminde aslında İran'la İsrail arasındaki ilişkiler iyi idi. Askeri ve ekonomik iş birliği içinde olmuşlardı. Ancak islami devrimden sonra araları kötüleşmiştir. Ayetullah Humeyni “İslam toprağını ele geçirmesi nedeniyle siyonizmin ortadan kaldırılması lazım geldiği” düşüncesi doğrultusunda İsrail'i “gayrı meşru” ilan etmiştir.

Kanımızca şu noktaya özellikle dikkat etmek lazım. İran'da din eksenli yaklaşımlar, uygulamalar var olduğu gibi bugün İsrail'de de din eksenli yaklaşımlar ve bunun şekillendirdiği uygulamalar var. Buna ek olarak ABD'de de politik girişimleri din eksenli yaklaşımlar etkiliyor, belirliyor. ABD'de bugün yönetimin bir ayağı da evanjelist (veya evanjelik) Hristiyanlara dayanıyor. Bu evanjelist Hristiyanlar İsrail'in özellikle desteklenmesi icap ettiği yönünde pozisyon alıyorlar. Çok ilginç bir husus: Taraftarları, ABD başkanı Donald Trump'ın Hristiyanlığı ve ABD'yi korumak üzere (Tanrı tarafından) “seçilmiş” olduğu düşüncesine sahiptirler. Böyle bir inanışları mevcut. “Trump'ın kusurları olduğunu ama onun kusurları olan bir kişi olmasının Tanrı tarafından, büyük amaçlar için mükemmel olmayan kişilerin seçildiğini kanıtladığı” şeklinde bir açıklama getiriyorlar. Trump'ın bazı kötü muamelelere maruz kalmasının, ona karşı gerçekleştirilen suikast girişimlerinin (ve bunlardan kurtulmasının) buna kanıt olduğunu değerlendiriyorlar.

Böyle bir kesişme noktasındayız. Din eksenli politikaların davranışlarını (en azından kısmen) belirlediği (her biri farklı bir dine mensup) üç ayrı ülke hükümeti birbirleriyle savaşıyor. ABD/İsrail ve İran arasındaki savaşın bu şekilde bir özelliği de var. (Devletlerin dini temele dayalı politika izlemesi, gereksiz kırımlara, zararlara yol açıyor).

ABD ile İsrail'in savaş başındaki hedefleri neydi? Rejim değişikliği. Bu amaca ulaşılar mı? Ulaşmadılar. Şiddetli saldırı ile İran'ın yönetici kadrosunu (devletin en üst noktasındaki dini lider Ayetullah Ali Hamaney dahil 140'a yakın üst düzey görevliyi) öldürerek yönetim boşluğu yaratacaklarını ve bunun sonucunda da “çabuk” ve “kesin” bir zafer kazanacaklarını (İran'ın kayıtsız şartsız teslim olacağını) hesaplamışlardı. Bu hesap tutmadı.

Diğer hedefler olan İran'ın nükleer programının bitirilmesi; balistik füze ve dron kapasitesinin ortadan kaldırılması ve yandaşlara (Hamis, Husiler ve Hizbullah'a) desteğinin sonlandırılması da gerçekleşmedi.

İran'da rejim değışikliğı (ABD yandaşı bir rejimin kurulması) İsrail'in de birinci hedefi idi. Çünkü mevcut rejim işbaşında oldukça İsrail için yaşamsal tehdit devam edecekti. Ancak bu amacın gerçekleşmemesi olasılığında İran'ın sürekli bombalanarak sivil ve askeri altyapısının çökertilmesi; mümkün olduğu kadar zayıflatılması ve İsrail için kayda değeri bir tehdit olmaktan (olabildiğince) çıkarılması da İsrail'in (ikincil) hedefleri arasındadır. İran gibi büyük yüzölçümüne (1.648.000 kilometre kare) ve kalabalık nüfusa (90 milyondan fazla) sahip bir ülkeyi ortadan (bütünüyle) kaldırmak mümkün olmayacağı için imkân ölçüsünde yıpratmayı da amaçlamakta ve bu nedenle ABD'nin İran'a karşı savaşı bırakmamasını ve sonuna kadar İran'a zarar verici askeri uygulamalarını sürdürmesini sağlamaya çalışmaktadırlar.

ABD savaşın başlangıcında sadece hava saldırısı gerçekleştirmiştir. İlerleyen aşamalarda ise deniz gücünün de katılmasıyla "abluka" uygulamıştır. Kara gücü kullanmamıştır. Askeri uzmanlar yalnızca hava saldırılarıyla sonuç alınmasının mümkün olmadığını, deneyimlerin bunu açıkça ortaya koyduğunu belirtmektedirler. ABD de hava saldırısı ile hedefine şu ana kadar ulaşmış değildir. Deniz gücü de özellikle İran'ın balistik füzeleri nedeniyle İran kıyılarından uzak durmaktadır. Bu da ablukanın başarısını azaltmıştır.

İran ile ABD arasında Haziran ortalarında imzalanan "Memorandum of Understanding" (Mutabakat Zaptı) Hürmüz Boğazı'nın açılmasını ve 60 günlük bir ateşkes öngörmekteydi. ABD, İran'ın Hürmüz Boğazı ile ilgili hükümlere uygun davranmadığını öne sürerek İran'a karşı yeni bir şiddetli hava saldırısı başlatmıştır. ABD İran'ın Hürmüz Boğazı trafiğini engellemesini durdurmadığı takdirde (verdiği sürenin sonunda) İran'ın sivil altyapısını hedef alacağını da duyurmuştur. İran ise buna karşılık ülkesindeki

sivil altyapının vurulması halinde bölgedeki ABD askeri varlığına ve Körfez ülkeleri ve Orta Doğudaki bazı ülkelerin petrol üretim ve deniz suyu tuzunu arıtma tesislerine misillemede bulunacağını bildirmiştir. Ayrıca Husiler aracılığıyla Babülmendep Boğazı'nın kapatılması yönünde adımlar atılabileceği de belirtilmektedir. Öyle anlaşıyor ki 28 Şubat 2026'da başlayan ve saldırıların bir süre durduğu Haziran Memorandum'undan kısa süre sonra yeniden alevlenen savaşta başa dönülmüş ve hava saldırısı ile İran'ın çökertilmesi planı tekrar devreye alınmıştır. Bu da hedeflenen sonucu sağlamazsa uzmanlar (nükleer seçenek dışında) başka bir seçenek kalmayacağına dikkat çekmektedirler.

İran'ın temel amacı yıkılmamak ve zarar görse de ayakta kalabilmektir. O amacı elde etmiş görünüyorlar. Bu da ABD'nin etkisini ve güvenilirliğini çok azaltıyor ve Körfez'de (hatta orta doğuda ve dünyanın başka yerlerinde) bundan sonra ABD'nin ne kadar var olabileceği, ne oranda hegemonyasını sürdürebileceği konusunda kuşkuya yol açıyor. Buna karşılık İran, (kendi ilerlemiş füze ve dron yeteneği yanında Rusya ve Çin'den aldığı destekle) gerektiğinde dünya ekonomisine çok büyük zararlar verebilecek kapasitede olduğunu ortaya koymuş ve (şu anki manzaraya baktığımızda) bölgesel güç olarak kendini kanıtlamış durumda.

Şimdi sigorta konusuna gelebiliriz: Savaşın başlangıcında “Hürmüz Boğazı'nı İran kapatmıyor veya Amerika kapatmıyor, Lloyd's kapatıyor” gibi bir söylem dile getirilmişti. Bu söylem savaş dolayısıyla sigorta primlerinin aşırı yükselmesi nedeniyle armatörlerin gemilerini İran Körfezi'ne göndermekten (veya gemiler zaten Körfez içinde bulunmakta iseler bunları Hürmüz Boğazı'ndan geçirerek Körfez'den çıkarmaktan) kaçınma yoluna gittikleri/ gidecekleri yorumuna dayanmaktaydı. Kanımızca bu yerinde bir yorum değildir. Hürmüz Boğazı şu anda çok tehlikeli bir bölge. Dolayısıyla orada sigorta koruması ya tümüyle devre dışı kalacak yahut fiyatı anormal artacaktır. Savaş bölgesi içinde kalan limanlar için bu daima böyle olmuştur. Ancak bu sebep değil sonuçtur. Bu sonuç ise, bir bölgenin savaş alanına

dönüşmesi ve orada zarar tehlikesinin aşırı boyutta artması, kısaca savaş çıkması nedeniyle söz konusu olmaktadır. ABD/İsrail- İran savaşında da Memorandum imzalanıp Hürmüz Boğazı (geçici olarak da olsa) savaş alanı olmaktan çıkınca gemiler bu boğazdan tekrar serbestçe geçmişlerdir (Bu noktada hatırlayalım: Hürmüz Boğazı geçişi İran tarafından yalnızca ABD/İsrail ve yandaşlarına yönelik seferler için engellenmiş; boğazın bütün deniz trafiğine kapatılması söz konusu olmamıştır).

Gerçekçi yaklaşılsa, savaş sigortası yaptırmış olsa dahi, bir armatör (donatan, gemi işleten kişi) olağan koşullarda savaş nedeniyle zarar görme rizikosunu göze alarak gemisini savaş alanına göndermez. Şu halde sorun sigorta koruması bulamamak değil, zarara maruz kalma olasılığının yüksekliği, savaşın (tehlikeli bölgeye sefer yapmaktan) caydırıcı etkisidir.

Uluslararası uygulama, savaş rizikolarına karşı sigorta teminatı alınmış olsa dahi, bunun sigortacı tarafından kısa süre içinde devre dışı bırakılabileceği yönündedir. Diğer bir anlatıyla savaş rizikosunu temin etmiş olan sigortacı, bu teminatını askıya alabilmekte ve bu girişimi sonrasındaki rizikolardan kaynaklanan zararları ödeme yükümlülüğünden kurtulabilmektedir. Ancak bir donatanın gemisini sigorta şemsiyesi varsa savaş alanına göndereceği, yoksa göndermeyeceği şeklinde bir kural veya uygulama mevcut değildir.

Öte yandan, sigorta ile ilgili farklı bir soruna değinmemiz yararlı olacaktır: Savaş dolayısıyla İran Körfezi içinde mahsur kalmış olan gemiler bu mahsur kalmadan kaynaklanan zararlara uğramış olabilirler/uğrayabilirler. 2022 yılında Rusya-Ukrayna savaşı başlangıcında Ukrayna limanlarını kapatmış (bunlardan çıkışı yasaklamış), bunun sonucunda içeride mahsur kalan gemiler olmuştu. Bu durumun uzun sürmesi dolayısıyla da (kazanç kayıpları ve gemiye gereği gibi bakım-tutum yapılamamasından kaynaklanan zararlar başta olmak üzere) bazı zararlar ortaya çıkmıştı.

Bir donatanın en istemeyeceği husus geminin hareketsiz kalmasıdır. Mahsur (hareketsiz, atıl) kalan gemi çalışmadığı için bir yandan olağan giderleri (gemi adamlarının ücretleri, geminin bakım-tutumu) karşılamak zorunda kalır, diğer yandan da sefer yapamadığı (yük taşıyamadığı) için kazanç elde edemez. Bundan daha kötüsü geminin “yükli olarak” hareketsiz kalmasıdır. Eğer gemi yük üzerindeyken atıl kalırsa bu bütün ilgililerin aleyhinedir. Yük zarar görür, belki telef olur. Gemi de bu arada çürür. Bu gibi kayıpların sigortadan ne kadar karşılanabileceğini belirlemek için somut halde düzenlenmiş olan yük ve gemi kasko poliçelerine bakmak lazım.

Geminin hareketsiz kalma durumu sigorta sözleşmesinde öngörülen süreyi (mesela bir sene) geçerse CTL (Constructive Total Loss) dediğimiz “hükmi tam zıya” (hükmi tam hasar) söz konusu olabilmektedir. Körfez içinde kalma ve planlanan sefere çıkamama durumu belirli bir süreyi geçerse CTL acaba düşünülebilir mi? Sigorta sözleşmesi CTL için bir devletin kapalı bir körfezden açık denize doğru belirli bir boğazdan geçişi engellemesini yeterli saymışsa (böyle yorumlanması mümkünse) bu soruya olumlu cevap verilebilir. Fakat sigorta sözleşmesinin bu gibi bir hüküm içermesi olağan koşullarda karşılaşılabilecek bir durum değildir.

Son olarak kimin söylediği kesin şekilde saptanmış olmayan ve İsraili diplomat Abba Eban tarafından 1967 yılında dile getirildiği ileri sürülen ve zaman zaman da Churchill’e ait olduğu belirtilen şu saptamayı hatırlatalım: “Americans will always do the right thing after they have tried everything else” (Amerikalılar, en doğru şeyi daima başka her şeyi denedikten sonra yaparlar).

Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Oturum Başkanı Pîrî Reis Üniversitesi Mütevelli Heyeti Üyesi Emekli Oramiral Metin ATAÇ:

Teşekkür ediyoruz. Şimdi soru cevap kısmına geçebiliriz. Buyurun lütfen.

SORU - CEVAP KISMI

İstanbul Teknik Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi Öğr. Gör. Dr. Banu TANSEL:

Sorum Dr. Deniz Kutluk Komutanıma;

ABD ve İran savaşında, bulunduğumuz tarihlerde bir anlaşma imzalanacağına dair tekrar gündem oluştu.

Tabii ki savaşta sadece ABD ve İran cephesi bulunmamakta. İsrail, diğer körfez ülkeleri ve vekil güçler de burada öne çıkan cepheler. Sizce bu sefer bir anlaşma olur mu? Veya olmaması durumunda olası durumla ilgili görüşünüz nedir?

Teşekkür ederim.

Dış Güvenlik Politikaları Uzmanı Emekli Tümamiral Dr. Deniz KUTLUK:

Banu Hocam vallahi haklısınız. Trump 39 kere İran'ı mahvedeceğini ve aynı kere de barışa çok yakın olduklarını söylediği için bu tereddütleri hepimiz yaşıyoruz. Ama bu defa İsrail ile ABD'nin arası açılmış gibi görünüyor. Bu bence çok önemli bir olgu. Sonunda da bahsettiğim gibi İran'ın saldırısına karşı Amerika ilk defa İsrail'i serbest bıraktı. Yani bir şey yapmadı. Amerika'nın pozisyonu bence şu, yönde: İsrail istiyorsa sen savaş kardeşim, ben barış yapıyorum. Benim içerideki politikam bu pozisyonu almış vaziyette. Şimdi haklı olarak önümüzdeki 3 gün bu pozisyonu sürdürebilecek miyiz bu imzalar atılınca kadar diye meraktayız. Tabii ABD'deki Yahudi örgütlenmesi çok güçlü ve Kongre ile Başkan'ı kuşatmış durumda. O güç bu barışa giden yolu engelleyecek adımlar atacaktırlar. Fakat Amerika'daki İsraillilerin yani destekçilerinin de geri adım atacaklarına dair işaretler var. Örneğin, biz ABD olarak bu aşamada İran'la anlaşma yapmadan bölgeden çıkalım, Amerikalılar olarak böylece bir tür mağlubiyeti belge haline getirmeyiz, zaman içinde uyuturuz, belki geri döneriz. Böyle politika içeride

sürdürdüklerine dair tespitler var. Çeşitli Amerikan eski istihbaratçılarının yorumları bu şekilde. Ama çok büyük de Amerikan çıkarı var tehlikeye girmiş olan. O bakımdan aslında Amerika'nın da İsrail'i kontrol edecek mekanizmaları var. Bunlar geçmişte Reagan tarafından İsrail'in durdurulmasını sağlamak adına kullanılmıştı örneğin 1967 ve 1973 savaşlarında. Ve o da Amerikan'ın İsrail'e olan askeri lojistiğini kesmek. Bunu kestiği zaman İsrail'in bu içerideki isyankar ve saldırgan pozisyonu birdenbire normalleşiyor. Dün itibariyle Netanyahu, Güvenlik Bakanı ve Dışişleri Bakanı ayrı ayrı Amerikan'ın kendilerinin vasisi olmadığını, kendilerinin bağımsız bir devlet olduğunu, saldırıya devam edeceklerini, Gazze'yi işgal edeceklerini, ilhak edeceklerini, hatta Batı Şeria'yı ilhak edeceklerini açıkladı. Ama bence bunlar durumu kamuoyu nezdinde kurtarma retorikleridir. İsrail'in kolları bükülmektedir. Cuma günü imza atılmasına engel olamayacaklardır. Amerika imza aldıktan sonra da İran'ı tahrik edecek adımlar atacak olmalıdır İsrail. Ama o zaman İsrail ve İran bölgede baş başa kalacak gibi görünüyor denilmelidir. Çünkü Amerika'nın geri çekilme programı da anlaşmanın içinde var. Bölgeden geri çekilme programı 30 ila 60 gün içinde olacak. Amerika bir defa geri çekildikten sonra İsrail'e pek yardımı dokunamaz. İsrail'de bölgede kendisini adam akıllı zarara uğratmış bir İran'la baş başa olduğunu fark edecektir.

Bu arada Trump döneminde İsrail zengin lobisinin Başkan üzerinde etkisini gösteren bir örnek de Kudüs'ün ilk Tump döneminde ABD Başkanınca İsrail Başkenti olarak tanınması olayı vardı. Zengin Yahudi yanlısı ABD lobisi Trump'a Kudüs'ü başkent olarak tanınması için 100 milyon dolar gibi bir maddi destek sunmuş ve karşılığında da tanımayı yapacaksın denmiş. O da almış bu parayı, ve anımsarsanız da Kudüs'ü İsrail Başkenti olarak tanıdı (ve Golan Tepelerinin de egemenliğinin İsrail'de olduğu yolunda beyanda bulundu).

Trump'ın Epstein ilgili bir sürü kirli dosyası var. Anlaşılan odur ki bu kullanışlı bir kaldıraç İsrail adına hareket edenler için... Bu aşamada Trump,

bu yükten kurtulmak yolunu seçmiş görünüyor. Kendisi son açıklaması bu yönde çünkü, örneğin; bu Kasım'ın 6'sında ABD'de yapılacak ara seçimlerden (mid-term) ümidimi kestim, şu anda kendimi kurtarma çabasındayım gibi görüşleri var adeta. Bu arada kendisine Yahudi lobicilerce kullanılması beklenen Epstein dosyası için de nereden ne gelirse gelsin diyor anlaşılan. Yani Trump da şahsi çıkarları açısından bence bir çizgi değişimini gösteriyor.

Oturum Başkanı Pîrî Reis Üniversitesi Mütevelli Heyeti Üyesi Emekli Oramiral Metin ATAÇ:

Banu Hocam sizin endişenize biraz cevap verdi. İsrail'in durdurulabileceğini Deniz Paşa'da zannediyorum söylemiştir. Yani devam edecek. Bir de Deniz Paşa'nın söylediği gibi 600 Yahudi kuruluşu var. Hatta Trump'a para verdiği bile söyleniyor. Çok büyük paralardan bahsediyor.

Dış Güvenlik Politikaları Uzmanı Emekli Tümamiral Dr. Deniz KUTLUK:

Efendim Trump döneminde Kudüs'ün başkent olarak Trump tarafından kabul edilmesi için 100 milyon dolar gibi bir bütçe vardı. Bunun karşılığında bunu yapacaksın denmiş. Almış parayı, yapmış onu.

Trump'ın Epstein ilgili bir sürü kirli dosyası var. Anlaşılan odur. Ama Epstein dosyasını da Bosna'da geliştirdiğine dair çok büyük bir güvenlik kaynak bilgileri var, birden çok. dolayısıyla Trump, bu yükten kurtulmak yolunu seçmiş görünüyor. Kendisi son açıklaması çünkü, ben bu Kasım'ın 6'sında yapacak seçimlerden ümidimi kestim, kendimi kurtarma çabasındayım. Epstein dosyası da nerede gelirse gelsin diyor. Yani o da bence bir çizgi değişimini gösteriyor.

Esenyel Partners Avukatı Cahit İSTİKBAL:

Teşekkür ederim. Ben Cahit İstikbal; Esenyel Partners bünyesinde avukat olarak görev yapmaktayım. Sezer Hocamın değindiği Türk Boğazları meselesi Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) nezdinde müzakere edilirken Türk heyetinde yer almış ve süreci yakından takip etmiş biri olarak, izninizle birkaç soru yöneltmek istiyorum.

Sezer Hocama yönelik ilk sorum bir hatıradan neşet etmektedir. Boğazlara ilişkin müzakerelerin yürütüldüğü dönemde, Denizcilik ve Havacılık Genel Müdürümüz Sayın Haydar Berk ile bir yemekte bir araya gelmiştik. Kendisine latife yollu, "Bu boğazlar meselesi artık nihayete eriyor; ne güzel Londra'ya gidip geliyorduk, bundan böyle gidemeyeceğiz" demiştik. Haydar Bey tebessüm ederek, "Merak etmeyin çocuklar; bu boğazlar var olduğu müddetçe Türk Boğazları meselesi kapanmaz" karşılığını vermişti. Bu vesileyle sormak istediğim şudur: Türk Boğazları meselesinin Uluslararası Denizcilik Örgütü gündemine yeniden gelmesini ihtimal dâhilinde görüyor musunuz? Şayet böyle bir ihtimal öngörüyorsanız, meselenin hangi konu başlığı etrafında yeniden gündeme gelebileceğini değerlendirmenizi rica edebilir miyim?

İkinci sorum Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne ilişkindir. Montrö, son derece önemli olmakla birlikte bir o kadar da kırılgan bir sözleşmedir; zira taraf devletlerden herhangi birinin fesih ihbarında bulunması hâlinde süreç iki yıl daha uzamakta ve bu sürenin sonunda Sözleşme sona erebilmektedir. Dolayısıyla görece basit ve kolay işleyen bir sona erme (fesih) prosedürü söz konusudur. Ukrayna savaşı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz'e açılma yönündeki talepleri de göz önünde bulundurulduğunda, böyle bir ihtimali nasıl değerlendirirsiniz?

Müsaadenizle Samim Hocama da kısa bir soru yöneltmek isterim. Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan gibi sahalarda "kaybettiği" sıklıkla dile getirilmiştir. Oysa ABD'nin taktik hedefleri ile stratejik hedeflerini birbirinden ayırt etmek gerekir. Bir görüşe göre ABD'nin stratejik hedefi,

dünyayı mümkün olduğunca istikrarsızlaştırmak ve bu karışıklık ortamından kendisine ekonomik imkân devşirmektir. Bu çerçevede, ABD taktik düzeyde kaybediyor gibi görünse dahi stratejik düzeyde bundan istifade edebilmekte midir? Ayrıca, İran'a yönelik stratejik hedefinin de benzer bir mahiyet taşıyıp taşımadığını değerlendirir misiniz? Çok teşekkür ederim.

**Pîrî Reis Üniversitesi Deniz Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi
Müdürü Prof. Dr. Sezer ILGIN:**

Şöyle söyleyeyim. IMO da 10 yıldan fazla süren ve büyük tartışmalara konu olan olay Türkiye'nin konuyu IMO'ya bilgi için götürmesi ile başlamıştır. O tarihlerde, 1994 Tüzüğü hazırlanmıştı. Uygulamaya konmadan önce bir toplantılar yapıldı. Buradan 3 görüş ortaya çıktı.

Birinci görüş; “konunun önemi dikkate alınarak, IMO’nun da desteğini almak suretiyle düzenlemenin uygulamaya konması”,

İkinci görüş; “bu bizim bir iç hukuk düzenlememizdir. Biz bir egemen devletiz. Bu konunun IMO'ya gitmesine hiç gerek olmadığı”,

Üçüncü görüş; “Bu tüzüğü IMO'ya götürmeyelim, IMO'ya, sadece ekindeki iki şemayı götürelim”.

Yapılan toplantılarda, bu üç görüş tartışıldı, ve ilk görüş, yani hazırlanan tüzüğün bir bütün olarak, İngilizceye tercüme edilerek IMO'ya sunulması kabul edildi. Kısaca, bu tüzüğü IMO'ya Türkiye kendisi götürdü. 10 yılı aşkın bir süre IMO’nun Genel Kurulunda, Konseyinde ve çeşitli komitelerinde sürececek tartışmalara yol açıldı. Kısaca “elimizi verdik, kolumuzu almadık”.

Tüzükte yer alan düzenlemeleri biliyorsunuz, en önemlisi “Dar Kanallarda Seyir” düzeninden “Trafik Ayırımında Seyir” düzenine geçildi, kural 9'dan kural 10'a geçildi, yani ayırım hattı getirildi. gemiler kendi hattından gitmek zorunda kaldı, orta hattı kesemez duruma geldi.

Tamamen seyir emniyetinin sağlanması, Türk Boğazlarından geçen gemilerin, çevrede yaşayan milyonlarca insanın korunması, can ve mal emniyetinin sağlanması için getirilen bu düzenlemeler, bu bölgeden petrol ihraç eden, ithal eden ve bu petrolü büyük tankerlerle taşıyan bazı devletlerin bir ölçüde ticari çıkarlarına dokundu. Neden? Bu düzenleme ile, hattında kalmak o hat içinde seyretmek zorunda kalan gemilerin boyutları, tonajları küçülmek zorunda kaldı. Bilindiği üzere, deniz taşımacılığında, ton başına düşen taşıma maliyeti, büyük gemilerle yapılan taşımalarda daha düşük olup, küçük gemilerle yapılan taşımalarda ise yüksektir. Küçük gemi ile yapılan aynı taşımada daha fazla navlun ödemek zorunda kalırsınız. Konu tamamen ticari menfaate dayanmaktadır. Büyük tartışmalar da tamamen bu amaçla açılmıştır. Birinci sorunun cevabı bu olsun.

İkinci soruya da kısa bir cevap vereyim Samim Hocadan önce. O tarihlerde, yani bundan 15-20 sene evvel Rusya'nın görüşü Montrö'yle ilgili neydi? Bugün nedir? Bu dönemde yaşanan sorunlar dikkate alındığında, bu Sözleşmenin önemi daha fazla ortaya çıkmıştır diye düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

**Pîrî Reis Üniversitesi Hukuk Fakültesi Deniz Hukuku ABD Başkanı
Prof. Dr. Samim ÜNAN:**

Amerika “feda” mı yaptı? Başka bakımlardan kazanmak için savaşları bir yere kadar mı sürdürdü? Savaşın askeri endüstrinin gelişmesinde önemli bir rolü var. Ancak Vietnam Savaşı'nın içeride çok büyük huzursuzluklar yarattığı, önemli çalkantılara yol açtığı da bir gerçek. Savaşı devam ettirmek o kadar kolay değil. Çok büyük maaliyeti var bunun. ABD savaşa bazı kazançları sağlayıncaya kadar mı devam etti? Bunu bilmek pek mümkün görünmüyor. Buyurun Deniz Paşam.

Dış Güvenlik Politikaları Uzmanı Emekli Tümamiral Dr. Deniz KUTLUK:

Amerika içinde savaşta İran'ı tutanlar, İsrail'i tutanlardan daha yüksek oranda şu anki ölçümlerde. %64 civarında mevcut yönetim kredi kaybetmiş bulunuyor bu savaşa girmiş olmakla. Seçime daha 6 ay süre var ve bu 6 ay içinde muhtemelen Amerika'da gayrı memnunların seviyesi artar. Bence Amerika kendi bitmekte olan hegemonya dönemine adeta son çivileri çakmıştır İran Savaşı'nda. Bitmiştir yani Amerika hegemonyası birkaç yönüyle. Buna dair bir sürü tespit var. Mesela denizlerin hakimiydi Amerika. Bence bu hakimiyet bitmiştir. Bunu izah etmek için şunu açıklamak lazım. İran elindeki ve son beş yılda geliştirmiş olan hiper hızlı balistik füzeler teknolojik olarak savaşta durdurulamaz mahiyettedir. Dolayısıyla bunları uçak gemilerine yöneldiğiniz zaman uçak gemisini Amerika'da ne iş göreceği sorgulanır hale indirgenebilir. Uçak gemisine ait denizlerdeki konumlarıyla ilgili hassas bilgileri Çin ve Rusya, İran'a sağlıyor. Üstelik Trump, dün Çin ve Rusya'ya da teşekkür etti, bu barıştaki oynadıkları rol için. Taktik diyemeyiz bu kayıplarına. Amerika yeniden yapılanmak ve artık çok kutuplu dünyada alacağı rolünü saptamak zorunda. Hocamız bahsetti, tek kutupluktan çok kutupluğa geçişin direnç sancısıdır bu Amerika'nın gösterdiği tepkiler ve İsrail'in yanında durma çabası (kaostan ziyade). O bakımdan bence Amerika'sız bir dönemi düşünmemiz lazım. NATO içinde de Amerika'nın liderlik dönemi bitmiştir. NATO üyelerinden toprak istemiştir, Danimarka'dan. Bir başka NATO üyesi olan Kanada'nın kendisine eyalet olarak bağlanmasını istemiştir. Venezuela yaptıklarının da uluslararası normlarla bağdaşır bir yanı yoktur. Deniz hukukunu da hiçbir şekilde dikkate almadığı ortadadır. Yani Amerika'nın örnek olma, herhangi bir uzlaşmazlıkta tarafsız arabulucu olma gibi şansları bitmiştir. Güvensiz, müzakere ederken arkadan bıçaklayan bir konuma kendisini getirmiştir. Bir haydut devlete dönüşmüştür. Maalesef onu da bu çukura İsrail itmiştir. Ama buradan çıkabilir mi? Zannetmiyorum, henüz anlayışı o yönde değildir. Bir de Amerikan bütçe büyüklüklerine baktığımız zaman, Amerikan borçlanmasının, finansal yapısını sağlayıcılarının büyük bir kısmı biliyordur. Şöyle tekrar etmek gerekirse, Amerika 39 trilyon dolar borca sahip. Merkez Bankası para basarak

iç kredi üretiyor. Bu parayı ise US Bonds formunda yabancılar satın alarak, bu ekstra kaynakların ABD’de enflasyon yaratmadan Amerika’yı geniş harcama yapmaya fırsat yaratıyor ki muazzam savunma harcamaları da (böylelikle hegomonik gücü de) bu sayede oluşabiliyor. Bu dönem artık bitmekte olarak görünüyor. Herkes, büyük devlet hazineleri, elindeki Amerikan dolarını boşaltıyor. Onun yerine, Yuan bazlı altın kambiyo sistemi Petro-dolarların yerini alıyor. Amerikan dış borcunun finanse edilme şansı azalıyor ki yılda 1.2 trilyon dolar sadece mevcut borcunun faizi ve bunu da ABD federal rezerv üzerinden para basarak karşılamak zorunda. Yani Amerika’nın bu sene 1.5 trilyon dolara tırmanan silahlanma bütçesi veya eriştiği refahı, silahlanma harcamalarında tüm diğer devletlerden önde olması durumlarının bu dolar senyorajının ve ABD dolarının faizsiz kullanımının sonuna gelinmiş vaziyette. Çünkü yeni durumda ABD para üretmiyor, kaynak üretmiyor. Bütün bunlar aslında İran hareketinden önce başlamıştı. Finansal düzen doğrudan ve hemen yıkılmıyor. Şimdi İran hareketinin de arka planı ve aslında Ukrayna hareketinin arka planı da aynı şey ki özü başka ülkelerdeki doğal kaynaklara yeni politikalar açıklaması altında el atmaktır aslında. Savaşın gerçek sebebi budur. Amaçları örtmek için örneğin İran’da içine nükleer silaha sahip olmasına engel olmak sosu/örtüsü konmuştur, tekrar tekrar savaş açılmıştır. İran biliyorsunuz, belki bilmiyorsunuz, nükleer silah yapma eşiğindeki bir ülkedir. Yani isterse 24 saat içinde nükleer silah yapar, ama istemiyor. Kendisine ait düşüncelerle nükleer bir stratejinin parçası olarak istemiyor. O halde İran’ın nükleerleşmesi zaten savaşın başında da bir gerekçe değildi ve İran için gerekli olamazdı. (Oysa İsrail bu konuyu 30 yıldır istismar etmektedir.) Zaten İran yer altında 4-5 tane şehir kurmuş, burada 400-500 metre yerin altında silah üreten bir devlet ki Amerikan’ın en öldürücü silahları yer altına 60-70 metre nüfuz edebiliyor. Yani hiçbir şekilde İran askeri üretimi oldukları yerlerde vurulamazlar ve İran bunu başarılı şekilde oluşturmuş vaziyette. Füzelere durdurulamıyor ve bu durdurulamayan balistik füzelerle de istediği her yeri vurabilecek durumda. (Bir anlamda İran konvansiyonel gücü ile nükleer etki yaratacak kadar başarılı ve bu yönde de dengeyi oluşturmuş. O halde neden nükleer silah yapsın?) Onun için Körfez bölgesine Amerika giremiyor. Onun için İran hava sahasına giremiyorlar. Onun için Basra Körfezi’ne ticaret gemileri de giremiyorlar. Aslında tam

anlamıyla büyük güç olduklarını iddia eden iki devlet, İsrail ve ABD İran'a karşı mağlup olmuştur. Bundan sonra da hegemonik bir durumu kalmamıştır. Gerisini hep beraber izleyeceğiz herhalde.

**Pîrî Reis Üniversitesi Hukuk Fakültesi Deniz Hukuku ABD Başkanı
Prof. Dr. Samim ÜNAN:**

Yani gerçekten çok kısa şunu söyleyebilirim. İki şeyi hatırlatayım. Netanyahu Amerikan Kongresinde konuştuğu zaman bütün kongre ayakta alkışlıyordu. Ancak o sırada Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından Netanyahu hakkında tutuklama kararı çıkarılmıştı. Böyle çelişkili bir durum var. Amerika'nın bundan sonra tek hegemon olarak ayakta kalabilmesi o kadar kolay değil ama büyük bir teknolojik güç olduğunu da unutmamak lazım. Belki arayış özellikle yapay zekâ ve teknolojik alandaki gelişme sayesinde kapatabilecektir. Bunu söyleyenler de var. Bakalım nereye gidecek?

Pîrî Reis Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet Ziya SÖĞÜT:

Veriyi yönetebilen, veriye sahip, veriyi kontrol edebilen ve veriyle beraber ülkelerin konjektürel etkisini yönetebilen araçlar ön plana çıkacak. Belki aslında bu pencereden bakmak lazım. Geleneksel olarak bana göre Amerika kaybetti mi? Bana göre hangi Amerika kaybetti? sorusunu sormak isterim. Hangi Amerika kaybetti? Bir Amerika kazandı.

Yani biz stratejik olarak bu karşımızdaki kavramı, Amerika kavramını, biraz daha derine geliştirmemiz gerekiyor mu? Ben de Deniz amiralime bunu sormak isterim. Biraz daha renk değişiyor gibi geliyor. Biz sanki geleneksel yapılarla bakarak burada dünyadaki dengenin oyununu görüyoruz. Bugün Çin'i konuşuyoruz. Çin artık konvensiyonel silah teknolojilerinin dışında kimseyle paylaşmadığı çok özel silah teknolojilerini üretmiş durumda. Biz artık bugün nükleeri bir tehdit olarak görüyoruz. Karşımızda en nükleeri ön plana çıkartıyoruz ama karşımızda gelişen daha büyük tehdit, silahlar var. Hiç gözümüzün önüne getirmedığımız yeni rotalar, arktik rota. Hatta ben

merkezimize bunu da önereyim. Bir sonraki toplantıya belki böyle bu mantıkla arktik rotaları, dünya politikalarına ve siyasal konjonktüre etkilerinde tartışabilirsiniz. Çünkü dünya değişiyor.

Dış Güvenlik Politikaları Uzmanı Emekli Tümamiral Dr. Deniz KUTLUK:

Tabii Amerika'nın büyüklüğü denizlere egemenliğinin kaybıyla benim referanslarımda ölçülüyor. Karalardaki macerasında zaten birkaç ülkeye müdahale etmiş ABD. Ama aslında büyük başarısı yok. Amerika'nın kara müdahalelerinde büyük başarısı yok. Çünkü toprağını savunan insan sonunda Amerika'nın bu saldırgan yapısına bir şekilde direnç gösteriyor. Vietnam savaşıçılarını buna örnek olarak verebiliriz. Bugün Irak, Afganistan hepsi perişan oldu ama aslında Amerika'yı da kovaladılar doğrusunu söylemek gerekirse. Ama hala Amerika'nın Irak'ın gelirine el koymuş olarak (J.P. Morgan veya Federal Reserve tarafından Irak'ın bütün petrol gelirlerinin yönetiliyor ve sözde borçları ödeniyor), faaliyet gösteren ABD, Irak'ta Amerikan üsleri veya diplomatik temsilcilikleri bölgede bir zarara uğradığında ilk iş olarak Irak petrol gelirlerinin Irak'a verilmesi kesintiye uğrattılıyor. Yani kaynakları sömürülüyor. Amerikan eylemlerinde kaynak sömürüsü esas hedeftir. Amerikan şirket çıkarları esas hedeftir. Biz Türkiye veya Avrupa'daki bir devletle Amerika'yı mukayese ederken şu akıl tutulmasını hemen yaşıyoruz.

Amerika şirketlerden oluşan bir devlettir. Vatandaşlardan oluşan bir devlet olarak görülmesi anlamlı değildir. Vatandaş kimsenin umurunda değil Amerika'daki yönetim bakımından. Amerika zamanında şirketleri kurmuş, şirketler çıkarları kurmuş, çıkarları da Kongre'yi yaratmış ve orayı bugün de denetliyorlar. Böyle olunca, Söylediğiniz AI şirketlerinin çıkarları öne geliyorsa Amerika onun peşine koşmuş. Mesela ağır sanayiden Amerika kaçmış. Uzak doğuya vermiş, Türkiye'ye vermiş. Şimdi Türkiye'de birkaç milyon ton çelik satıyor Amerika'ya. Çimentoyu Hindistan'a vermiş, çimentoyu satın alıyor. Ama kendisi yazılımda kalmış, tıpta kalmış, uzayda

kalmış, iletişimde kalmış. Bu hafif sektörlerde ve telif haklarında egemen. Bunlar Amerika'ya para kazandırır mı? Kazandırır. Savaş kazandırır mı? Bence kazandırmaz. Amerika savaş kazanmayınca, Amerikan savaş mekanizması, makinesi, yani Defense Industrial Complex denen yapı, Amerikan ekonomisiyle büyük rol oynamaya devam edebilir mi? Edemez. Ona yakın dünyanın en büyük savunma şirketi Amerika'da savunma sanayinin omurgasını oluşturuyor. Bakın geçen hafta ne oldu? 50 civarındaki Amerikan savunma şirketi, Avrupa'ya geldiler, Brüksel'de NATO Genel Sekreteri'yle toplandılar. Ve ne oluyor? Bizim savunma alımlarında Avrupa'dan 50-60 yıldır elde edegeldiğimiz kaynakları, paraları Avrupa kendisi mi alıp kullanacak sorgulaması yaptılar diye seziliyor ki o toplantıda ev sahibi Belçika dışında hiçbir Avrupalı savunma endüstrisi temsilcisi yer almamıştı. Sadece Genel Sekreter ve 50 Amerikan şirketi. NATO üyeleri %3,5 savunma harçlığını arttırmaya karar aldılar. Niye aldılar? Çünkü Amerikan savunma gelirleri aslında büyük ölçüde Avrupa'nın savunma giderlerinden oluşuyor. Avrupa'nın savunma giderlerinin %70'i Amerika'ya gidiyordu. Bu büyük savunma şirketlerine gidiyordu. Şimdi Avrupa dedi ki, bir dakika böyle olmaz. Ben kendi savunma şirketlerimi kuruyorum, kendi paramı yaratıyorum, Amerika'yı da dışlıyorum dedi. Bakın bu tek başına savaş sebebi. Çünkü Amerika'da büyük istikrarsızlık olacak bunun sonucunda. Bu kadar şirket, bu kadar çalışan, bu kadar teknoloji, bütün dünyadan çekilmiş beyin gücü, oradaki iş yapıyorlar. Bugün Boeing'de 800.000 kişi çalışıyor. Bunlar sadece yolcu bir uçağı yapmıyorlar. Bunlar uzay sanayisinde, bunlar silah sanayisinde, bunlar füze sanayisinde. Raytheon, bütün füzeleri üreten Raytheon. Ama dünyadaki 7. büyük şirket. Şimdi bunların çıkarlarıyla Amerikan çıkarları özdeş. Dolayısıyla onlar ne yöne götürmek istiyorlarsa Amerika'yı, onlar o yöne gideceklerdir. Bu global ve cömert bir Amerika'dan, şirket bazlı kardan bir Amerika'ya devrilebilir. Bunları kestirmek için bu aşamada biraz erken daha fazla gözlem lazım. Ama ben NATO'da Amerika'nın sorumlusuydum 2 yıl, Türkiye'de Amerika'yla işleri yöneten bir birimde uzun süre çalıştım. Dolayısıyla Amerika'nın içini bir ölçüde okuyabilirim, mantıklıları ve yürüttükleri orkestrasyonun bir ölçüde farkındayım. Bana göre Amerika'nın işleri bu aralar hiç yolunda gitmiyor ve sancıları Hürmüz, Babülmendep veya NATO'da hissediliyor.

Pîrî Reis Üniversitesi Doktora Öğretim Üyesi Sevda KESKİN:

Ben müsaadeniz varsa küçük bir yorum yapmak istiyorum. Savaşların aslında nasıl değiştiğini, hocalarımın da söylediği şekilde savaşa gerçekten her hafta stratejisi, boyutu değişiyor. Amerika'nın ve İsrail'in aslında yayılmacı ve gaspçı yöntemlerine karşı İran'ın stratejisini, özellikle Hürmüz Boğazı'na yönelik olan tutumunu, bir alıntı ile tanımlamak istiyorum; “weapon of mass economic destruction.” Yani aslında İran'ın Hürmüz'ü kitlesel ekonomik imha silahı olarak kullandığını ve savaşta galip geldiğini tanımlamış, bu bir gazetecinin sanırım bir alıntısı. Bu eleştirilebilir ancak tanım benim çok hoşuma gitti. Yani İran Hürmüz Boğazını kapatmayı, bir kitlesel ve ekonomik imha silahı olarak kullandı. Bir devletler hukukçusu olarak şunu da söylemek istiyorum. Tabii ki Amerika'nın saldırısı, bütün bu stratejisi uluslararası hukuka tamamen aykırıydı. İran'ın tedbirleri de aykırı sayılır. Hem deniz hukukunda hem de savaştayken deniz ablukasına olsa bile belirliliği, etkililiği, ilanliliği açısından. Ama burada tabii ki bir hukuksuzluğa karşı başka bir hukuksuzluk var. Uluslararası hukukta iki yarışan hakkın, dengelenmesi gerekir kural olarak. Burada iki hukuka aykırı eylem var. Burada benim naçizane tanımım aslında İran'ın “ihkâk-ı hak” yaptığı üzerine. Yani uluslararası hukukta yok, ya da hukukta kabul görmez. İhkâk-ı hak, aslında kendi hakkını kendin alma, “self help” diye İngilizcesi kullanılabilir. Yani, ulusal hukukta da sizin gasp edilmiş bir hakkınız varsa kendiniz gidip alamazsınız ancak devlet aracılığıyla almanız lazım. Kendiniz alıyorsanız bu ihkâk-ı hak oluyor. Bunu aslında İran'ın uluslararası hukukta yaptığını söyleyebiliriz. Benim fikrim böyle olacak.

Hocalarıma çok teşekkür ediyorum, değerli katkıları için.

Pîrî Reis Üniversitesi Denizcilik Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi (DETAM) Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Dr. İdris BOSTAN:

Teşekkür ediyorum. Hakikaten aylardır tartışılan, günümüzde de dünyanın tamamını ilgilendiren bir konuyu bir-iki saat içerisinde de olsa gerçek anlamda olması gerektiği gibi dinledik. Müteşekkirimiz. Çok önemli bir konuya

dikkat çektiniz. Bu vesileyle bir hususun daha dikkatimizi çekmesi gerektiği ortaya çıktı. Bu “devletlerarası hukuk”, “deniz hukuku” eğer bunların bir sahibi yoksa uygulanabilirliklerinin göreceli olmaktan öteye gitmediği anlaşıyor. Yani buna da alınacak bir tedbir olmadığı anlaşıyor. Yani aslında bu büyük bir tehdit ve bütün dünya risk altında demektir. Dolayısıyla bugün uzlaşma yoluna gidiliyor olması tekrar gündeme gelmeyeceği anlamına gelmez, böyle hassas ve çok çıkar merkezli bir konuda kimse garanti veremez yani. Böyle bir dünyayı bir de bu bakımdan sorgulamak lazım aslında.

Bir de biz her zaman başkalarının ne düşündüğü ve ne söylediği üzerinden kendimizi bir yerde konumlandırıyoruz. Bu duruş ve davranış ne kadar sağlıklı onu da görmemiz gerekir. Son cümlem olarak mesleğim gereği tarihe mutlaka bakmak gerektiğini ve 500 yıl önce de söz konusu bu coğrafyada aşağı yukarı benzer olayların yaşandığını hatırlamak gerekir. Belki gerekçeler farklıydı. Yani bugün enerji, petrol gibi şeyler var, ama esas menfaatler çatışması var veya hala yüzyıllar öncesi gibi sömürgeci devletler var. Bakın bugün adını hiç böyle koymuyoruz. Halbuki bu devletler de geçmişleri itibarıyla mesela Amerika, İngiltere'ye dayanıyor. Diğerleri de belki kendi başlarına ama şu anda öncelikli olarak Amerika, İngiltere'nin bir devamı gibi davranıyor aslında. O zamanlar Portekiz vardı. Niçin gelmişti Portekiz mesela bu coğrafyalara 16. yüzyılda? Doğu'nun bütün emtiasını Avrupa'ya, özellikle Batı Avrupa'ya götürmek üzere, bir de dini gerekçeleri vardı. Bunu da hafife almamak lazım çünkü o seyahatleri Papa onaylıydı ve zaten uygulamaları da onu gösteriyor. Hind denizlerine ve o sayede bir taraftan Kızıldeniz'e diğer taraftan Basra/İran/Arap Körfezi bölgesine gelen Portekiz'e karşı koymak üzere gelen yegâne güç Osmanlılar oldu. Genellikle Avrupalı tarihçiler arasında başarısız diye söylenir ama amaç eğer onları engellemek idiyse mesela Kızıldeniz'e girmelerini engelledi Portekiz'in. Babülmendep'ten içeri giremez hale getirdi. Hürmüz ile çok uğraştılar. Piri Reis'in Maskat ve Hürmüz kuşatmaları var. Maskat'ta Portekiz varlığına son verdi. Piri Reis'in arkasından gelen başkaları var. Seydi Ali Reis. Bunların yönettiği donanmaya “Hint donanması” deniyor o zaman Osmanlı sisteminde. Süveyş tersanesi bölgenin merkezi donanma üssü. Öyle hafife alınır donanmalar kurmuyorlar.

Biz o gemilere kadirga, baştarda diyoruz o zaman, ama onlar bugünün gemilerinden firkateynlere tekabül ediyor. Ortalama 80 firkateynle gidip mücadele edebileceklerini düşünabiliyorlar. Savaşlar oluyor Hor Fekkan bölgesinde. Tam bugün bütün olayların yaşandığı bölgeler bunlar. Tabii o zaman Hor Fekkan'daki Osmanlı-Portekiz donanmaları arasında meydana gelen stratejik deniz savaşı çok önemli, ama şimdi gündeme bile gelmiyor. Sonunda Kışm, Hürmüz, Lingah gibi bütün bu bölgeler Arap veya İran idaresine bırakılmış olsa bile yüzyıllarca Osmanlı himayesinde varlığını sürdürüyor. Hiç olmazsa Arap yarımadası tarafı tamamen böyle. İran'ın o zamanlar yeterli donanması olmadığı için denizlerde etkin bir güç de değil. Ama bugüne dönersek sanki coğrafyayı İran koruyormuş gibi bir durum söz konusu. Tabii bunu kendi başına yapmıyor aslında etrafında bulunanlarla yapmaya çalışıyor. O zaman Osmanlılar bu mücadeleyi tek başına yaptılar ve büyük ölçüde başardılar. Sonraki yüzyıllara bakarsak sonra 17. yüzyıldan itibaren Hollandalılar geldi, ardından İngilizler geldi ama her gelen etkileri günümüze kadar kalsa da sonunda gitti. Oradaki durumu görmeli. Osmanlılar Birinci Dünya Savaşı'na kadar hatta Mondros ile bütün asker terhis edilene kadar Yemen'de orduları vardı, kol ordusu vardı. Bugün Sana'da gidip görülebilir, orada Abdülhamid'in yaptırdığı kışla var hala. Yemen'de o dönemlerden kalma pek çok tarihi Osmanlı eseri bulunuyor.

Dolayısıyla bir de tarih perspektifinden baktığımızda bizim sanki o dönemleri daha iyi araştırıp anlamamız gerektiğini düşünüyorum. Uzatmamak için de devam etmek istemiyorum ama bu bölgelerde problemin bugün çözüldüğünü varsaysak bile, doğrusu çok güvenli bir çözüm görünmüyor. Yani genelde resmi verilerin üzerinden tahmin yapıyor değil mi? Ama görünmeyen tarafta neler var? Neler konuşuluyor arkada? Benim anladığım eskiden böyleydi Osmanlı siyaseti de öyle idi. Bu politikalar önceden belirlenip uygulanır hale gelene kadar belki otuz sene geçerdi. Bugün de böyle olduğunu düşünüyorum. Gözlemlediğimiz zaman da bu durum karşımıza çıkıyor. Bugün İsrail'e geri çekildi diyebiliyorsunuz. Ama yarın ne yapacağı konusunda hiçbir güvence yok. Üstelik yine tek başına olmayabilir. Bugün konjonktür bazı Avrupa devletlerini onun yanına yaklaştırmamış olabilir.

Yarın nasıl bir politika gündeme gelecek belli değil. Benim dikkat çekmek istediğim, bundan sonra Akdeniz, belki Doğu Akdeniz, bu coğrafyada olmamız hasebiyle tekrar bizim karşımıza çıkabilir? Belli ki sonucu belirleyen esas güç ve güçlü olmak. Yani gücünüz yoksa, seyirci oluyorsunuz. O zaman demek ki bunun tedbirine riayet etmek mecburiyeti olduğu anlaşılıyor. Zaten biliniyor muhtemelen bunlar ve konuşuluyordur. Ama çok daha güçlü tedbirlerin alınması gerektiği aşîkar. Yani tarihi perspektiften baktığımızda olayların bu tarafa geleceğı şüphesiz gibi görünüyor. Akdeniz, hatta Karadeniz yeterince güvenli mi? Bu bölgede sanıldığı gibi rahat kalınamayabilir. Önemli bir husus: denizlerde çok daha güçlü olmalı.

Oturum Başkanı Pîrî Reis Üniversitesi Mütevelli Heyeti Üyesi Emekli Oramiral Metin ATAÇ:

Hay yaşa ya hocam, çok önemli bir şey söyledin. Artık kapatıyorum. Görev tamamlanmıştır.

Deniz paşaya çok teşekkür ediyorum. Yıllar sonra tekrar görme imkanım oldu hasret giderdim. Bunun için hukuk fakültemize çok teşekkür ediyorum bizi kırmadınız davet ettiniz. Diğer hocalarıma da, Samim Hocaya, Sezer Hocaya çok teşekkür ediyorum. Çok zevk aldım. Çok teşekkür ediyorum ve katılımcılara da sevgilerimi ve saygılarımı sunuyorum.

Sunucu:

Değerli katılımcılar, etkinliğimiz sona ermiştir. Konuşmacılara teşekkür belgelerini vermek üzere Pîrî Reis Üniversitesi Rektör Yardımcımız Sayın Prof. Dr. Mehmet Ziya Söğüt'ü kürsüye davet ediyorum.

ULUSLARARASI DENİZ HUKUKUNDA BOĞAZLAR VE HÜRMÜZ BOĞAZI KRİZİ KONFERANSI -2026- TEBLİĞ KİTABI

Uluslararası deniz hukukunun en kritik meselelerinden biri olan uluslararası seyrüseferde kullanılan boğazlar; Hürmüz Boğazı'nda yaşanan krizle birlikte yeniden dünya gündemindedir. Elinizdeki çalışma, 16 Haziran 2026'da Pîrî Reis Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde düzenlenen “Uluslararası Deniz Hukukunda Boğazlar ve Hürmüz Boğazı Krizi” başlıklı konferansta sunulan tebliğlerin yayınlanmasından oluşturmaktadır.

Eserde, uluslararası boğazlarda transit ve zararsız geçiş rejimleri, Türk Boğazları'nın Montrö Sözleşmesi'ndeki özgün statüsü, Hürmüz Boğazı'nın stratejik önemi ve yaşanan krizin deniz ticareti, enerji güvenliği ile sigorta sektörüne etkileri ele alınmaktadır. Boğazların uluslararası ilişkilerde oynadığı hayati rolü hukuki, siyasi ve ekonomik boyutlarıyla ortaya koyan bu çalışma, deniz hukukuna ilgi duyan herkes için değerli bir kaynak olma amacı taşımaktadır.

